

MOĞOL İSTİLÂSINA KARŞI SULTAN I. ALÂEDDİN KEYKUBÂD'IN GÜVENLİK POLİTİKASI

The Security Policy of Sultan 'Alā al-Dīn Kayqubād Against the Mongol Invasions

Salim KOCA *

Özet

Her siyasî teşekkül için daima biri yakın, diğeri uzak olmak üzere iki tehlike ve tehdit mevcut olmuştur. Bunlardan yakın tehlike ve tehdidi hemen hemen herkesin kolayca teşhis edebilmesine karşılık, uzak tehlikeyi ve tehdidi ancak yüksek siyasî kavrayışa, sağlam düşünce yeteneğine ve büyük sezgi gücüne sahip büyük liderler ve bilge kişiler görebilmişlerdir. XIII. yüzyılın başlarında, Orta Asya'da, bütün dünyayı hedef alan büyük bir istilâ hareketi başlamıştır. Bu, önüne çıkan her şeyi ezen ve imha eden Moğol istilâsı idi. Moğol istilâsını, henüz kendisine çok uzak olmasına rağmen, yüksek siyasî kavrayışı, isabetli düşünce yapısı ve büyük sezgi gücüyle ilk görebilen Müslüman Türk hükümdarı, Sultan I. Alâeddin Keykubâd'tır. Sultan Keykubâd, Moğol istilâsını çok erken görüp önemini kavramakla kalmamış, bu tehdit ve tehlikeye karşı çok geniş ve kapsamlı güvenlik önlemleri de almış veya almaya çalışmıştır. Bu makalenin amacı, Sultan Alâeddin Keykubâd'ın Moğol istilâsına karşı aldığı ve almaya çalıştığı güvenlik önlemlerini tespit edip değerlendirmektir. Daha doğrusu bu makalede, Sultan Alâeddin Keykubâd, izlediği güvenlik politikasıyla Moğol istilâsını durdurabilir miydi? sorusuna cevap arama ve bulma amacı ve gayreti güdülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol istilâsı, Sultan I. Alâeddin Keykubâd, Güvenlik politikası, Celâleddin Mengüberti, Eyyübî melikleri, Ögedey Kaan, "il olma" (barış içinde olma, tâbi olma).

Abstract

For every political entity, two dangers and threats, of which one being nearby and one being afar, has always existed. Among these, even though nearly everyone could identify the nearby danger and threat, it was only the great leaders and sages with high political comprehension, ability of firm thinking and great power of sense who could foresee the afar dangers and threats. In the beginning of the XIIIth Century, a new invasive movement targeting the entire World had begun in Central Asia. This was the Mongol invasions that crushed and destroyed everything on its path. The first Muslim Turkish ruler to see the Mongol invasions was Sultan 'Alā al-Dīn Kayqubād, with his high political comprehension, well directed thinking constitution and great sensing power. Sultan Kayqubād not only understood the importance of the Mongol invasions and foresaw that very early, but he also took or at least tried to take extensive safety precautions against this threat and danger. The purpose of this article is to determine and evaluate the safety precautions Sultan 'Alā al-Dīn Kayqubād took and tried to take against the Mongol invasions. Or rather, the purpose and

---

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü skoca@gazi.edu.tr

effort to search and find the answer for the question “Could Sultan ‘Alā al-Dīn Kayqubād stop the Mongol invasions with the security policy he followed?” has been aimed in this article.

Keywords: *Anatolian Seljuk State, Mongol invasions, Sultan ‘Alā al-Dīn Kayqubād, Security Policy, Jalāl al-Dīn Mengüberti, Ayyubid maliks, Ögedei Qa’an, “il olma” (being in peace, being vassal).*

Giriş

XIII. yüzyılın başlarında, Orta Asya’da, İslâm dünyasını tehdit edecek yeni ve son derece dinamik bir askerî güç belirmeye başlamıştır. Bu askerî güç, önüne çıkan her şeyi ezen ve imha eden Moğol ordularıydı. Cengiz Han yönetiminde harekete geçen Moğol orduları, 10-15 yıl gibi kısa bir süre içinde Orta Asya’daki bütün siyasî ve askerî güçleri ezip hüküm altına alarak, bu geniş coğrafyanın hemen hemen tamamına hâkim olmuştur. Fakat bu büyük başarı, Cengiz Han için yeterli olmamıştır. Yenme ve hükmetme tutkusu (ihtirası) ona gereğinden daha büyük bir fetih planı çizmiş ve yeni bir hedef göstermiştir. Bu yeni hedef Harezmi, Mâverâünnehir, Horasan ve İran gibi doğu İslâm ülkelerine sahip olan Harezmsâhlar Devleti idi. Cengiz Han, 1220 yılında bütün gücüyle Harezmsâhlar Devleti üzerine yürümüş, Harezmsâhlar hükümdarı Alâeddîn Muhammed ise bu büyük istilâ karşısında tutunamamıştır. Kısa sürede Harezmsâhlar Devleti ve teşkilâtı çökmüş, orduları da dağılmıştır. Moğol orduları, önlerine çıkan kuvvetler üzerinde devamlı korku, ümitsizlik ve panik yaratabilmek için hiç kimseye aman vermemişler, doğu İslâm dünyasının en zengin şehirlerini tahrip ve yağma etmişler, sivil halktan da milyonlarca insan öldürmüşlerdir (Cüveynî 1988: I, 169 vd., 174, 176, 178, 180, 182, 198 vd., 200 vd., 203, 206, 211; İbnü’l-Esîr 1987: XII, 325, 327, 332, 333, 335, 336, 340, 341-342, 349, 350, 352, 353, 354, 355, 357; Turan 1980: 487-491; Grousset, 1980: 234-239)¹. Bundan sonra, Moğol istilâsı Orta ve Yakın Doğu İslâm ülkelerini tehdit etmeye başlamıştır. Özellikle memleketten memlekete hikâyeleri anlatılan ve her anlatışta da abartılan Moğol vahşeti, Orta ve Yakın Doğu İslâm toplulukları arasında büyük bir korku, panik ve dehşet uyandırmıştır.

Cengiz Han’ın doğu İslâm dünyasını istilâ ettiği sırada (1220) Türkiye Selçuklu Devletinin başında, yeni tahta çıkmış olan Sultan I. Alâeddîn Keykubâd bulunuyordu. Orta ve Yakın Doğu Türk-İslâm Devletlerinin

¹ İbnü’l-Esîr, İslâm ülkeleri üzerine olan Moğol istilâsı için “Hz. Adem’den beri dünyada böyle büyük bir felâketin ne benzeri görülmüş ve ne de yaşanmıştır” dedikten sonra “bu felâketi anlatmaya yüreğinin dayanmayacağını” ifade etmiştir. Buna rağmen o, görgü tanıklarından duyduklarını yazmaktan da geri durmamıştır.

hükümdarları arasında, kendisine henüz uzak olmasına rağmen Moğol tehdit ve tehlikesini ilk görebilen ve bu tehdit ve tehlikeye karşı gerekli ve isabetli önlemleri zamanında alabilen tek hükümdar, Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'dır. Onun bu hususta, bütün saltanatı boyunca aldığı ve almaya çalıştığı önlemleri (1220-1237) şu şekilde belirlemek mümkündür:

• **Herhangi bir tecavüze ve istilâyaya karşı devletin önemli merkezlerinin ve kalelerinin savunmasını güçlendirmek ve bu yerlerde ek güvenlik önlemleri almak.**

• **İstilâcının karşısına kuvvetli ve tek bir vücut hâlinde çıkabilmek için Anadolu'nun siyasî birliğini ve bütünlüğünü sağlamak.**

• **İstilâyı Türkiye Selçuklu Devletinin sınırları dışında durdurabilmek için komşu devletlerden kuvvetli bir ittifak koalisyonu meydana getirmek.**

• **Moğol ordularının istilâsını geciktirebilmek veya yumuşatabilmek için Moğolların hâkimiyetindeki yerler ile Türkiye Selçuklu Devleti arasında tampon olabilecek siyasî ve askerî bir güç yerleştirmek².**

• **Selçuklu ordusunun sayısını ve savaş gücünü artırmak için onu yeni unsurlarla takviye etmek.**

• **Moğol beyleriyle bir ihtilâfa girmekten kaçınmak ve iki devlet arasında (Selçuklu-Moğol) barışı koruyup devam ettirebilmek için büyük gayret sarf etmek.**

Şimdi, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın, bütün saltanatı boyunca (1220-1237), yılmaz bir irade ve gayret ortaya koyarak aldığı ve almaya çalıştığı bu önlemlerin Türkiye Selçuklu Devletinin geleceği bakımından ne kadar gerekli ve isabetli olduğunu kısaca değerlendirmeye ve açıklamaya çalışalım:

1-) Devletin Önemli Merkezlerindeki Güvenlik Sistemlerini Yenileme ve Kuvvetlendirme Faaliyetleri

² Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Moğol istilâsına karşı aldığı bu önleme dair Dr. Herbert Jansky, "Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddin Keykubâd'ın Emniyet Politikası" adı altında bir makale yazmıştır. Bizim makalemizde ise, bununla birlikte beş farklı önlem daha tespit edilerek, her biri ayrı ayrı değerlendirilmiş ve böylece H. Jansky'nin çok eksik olan araştırması tamamlanmıştır.

Orta Çağ devletlerinde doğal sınırlar, yani deniz sahilleri, ırmaklar ve sıradağlar dışında antlaşmalarla belirlenmiş kesin sınırlar hemen hemen yoktu. Dolayısıyla komşu devletlerin askerî güçleri, istedikleri zaman birbirlerinin ülkesine bu açık arazilerden kolayca girip çıkabilmekteydi. Böyle yerlerde ise, ülkenin savunma sistemini, genellikle, sınırlarda ve sınırlara yakın arazilerde kurulmuş, etrafı surlarla çevrili, tahkimatlarla berkitilmiş şehirler (kale-kentler) veya kaleler oluşturmaktaydı. Öte yandan bir devlette halk ve ülke üzerindeki egemenliğin de temel dayanağı, etrafı surlarla çevrili şehirler ve kaleler, yani müstahkem yerler idi. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, Orta Çağ devletlerinde egemenliği, şehirler ve kaleler temsil etmekteydi. Devrin anlayışına göre, bir ülkede şehirler ve kaleler, yani müstahkem yerler düşürülmedikçe, o ülke fethedilmiş ve üzerinde egemenlik kurulmuş sayılmamaktaydı. Yine Orta Çağ devletlerinde halk, askerî güç ve maddî zenginlik de genellikle şehirlerde ve kalelerde toplanmaktaydı. Bu yüzden şehirler ve kaleler, istilâcı güçlerin başlıca hedefi durumundaydı. Dolayısıyla hükümdarlar da istilâcılara karşı halkın can ve mal güvenliğini sağlayabilmek, ülkelerini savunabilmek, egemenliklerini koruyabilmek ve devam ettirebilmek için kaleler inşa etmek, şehirleri kalın ve yüksek surlarla çevirmek ve bunların etrafında da dayanıklı ve sağlam istihkâmlar meydana getirmek zorundaydılar³. Bu hususta Türkiye Selçuklu Devletinin onuncu hükümdarı Sultan I. Alâeddîn Keykubâd, son derece bilinçli bir şekilde hareket etmiştir: Moğol istilâsını, doğal engeli olmayan sınırlarda durdurmanın güçlüğüne göz önüne alan Sultan Alâeddîn Keykubâd, saltanatının ilk yıllarını Türkiye Selçuklu Devletinin güvenlik sistemini yenileme ve kuvvetlendirme (berkitme) faaliyetleriyle geçirmiştir. O, özellikle devletin merkezi olan Konya'yı (Dârü'l-Mülk) yeniden kalın ve yüksek surlarla çevirterek⁴, şehrin savunmasını ve güvenliğini son derece

³ Savaşlarda bir ordunun karşısına çıkan en büyük engel, hiç kuşkusuz müstahkem yerler idi. Çünkü en büyük meydan savaşları bile bir günde başlar ve biterken, müstahkem yerlerin düşürülmesi bazen aylarca ve hatta yıllarca sürmekteydi. Meselâ Horasan'da Tâlakân yöresinde bulunan Mansûr-Kûh kalesi, Cengiz Han'ın ordularına 9 ay gibi uzun bir süre direnmiştir (İbnü'l-Esir, 1987: XII, 350).

⁴ Sultan Alâeddîn Keykubâd, Konya şehrinin surlarını yenileme ve genişletme faaliyetinin gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: “Dünyanın her yerinden insanların rahat ve huzur aramak için bin bir umutla geldikleri, malını mülkünü bırakıp, eşiğini günlerin olaylarından uzak bir yuva olarak seçtikleri böyle bir şehri, hisar süsünden mahrûm bırakmak hata olur. Her ne kadar haşmetimiz ve canlar yakan kılıcımız, dünyanın etrafını saran bir sur olsa da, yine de hırs ve tamah felâketine karşı tedbir almamız gerekir. Çünkü dünya bir karar üzere kalmaz. Onun işi olay yaratmak ve insanlarda keder meydana getirmektir. Artık çalışmamızın ve gayretimizin çoğunu, iki renkli zamanın kötü olaylar kazmasının etki etmeyeceği, devirlerin kin balyozundan uzak kalacağı sağlam bir suru Konya'nın ve Sivas'ın etrafına çekmek için

artırmıştır. Surların etrafında da derin şarampoller açtırarak, şehre ve surlara dışarıdan yaklaşmayı güçleştirmiştir. Ayrıca Sivas, Kayseri, Alâ'îyye (Alanya), Niğde, Erzincan, Amasya ve Malatya şehirlerinin surlarını ve tahkimatlarını da tamir ettirmek ve yer yer yenilemek suretiyle bu şehirlerin de güvenlik sistemlerini bir hayli kuvvetlendirmiştir (İbn Bîbî 1956: 253-255; 1996: I, 271-273; Selçuknâme 2007: 81; Yazıcızâde, Tevârih-i Âl-i Selçuk, 1902: IV, 252 vd., 257 vd.; Anonim Selçuk-nâme, 1952: 29 vd.; Cenâbî Mustafa Efendi 1994: 21; Turan, 1971: 331-333). Daha sonra ele geçirdiği şehirlere ve kalelere de kuvvetli garnizonlar yerleştirmiş, bunların içini de çok miktarda silâh ve erzakla doldurmuştur.

Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu Devletinin güvenlik ve savunma sistemini kuvvetlendirme hususunda aldığı bu önlemler son derece yararlı olmuştur. Meselâ Köseadağ bozgunundan önce Erzurum (1242), aynı bozgunundan sonra Kayseri şehirlerinin (1243) garnizonları⁵, Moğol ordusunun kuşatması karşısında, şehir surlarının sağladığı avantajla kuvvetli birer savunma yapmıştır. Her iki kuşatmada da Moğol ordusunun saldırıları başarıyla kırılmıştır. Başka bir deyişle, Moğol komutanlarının bu şehirleri düşürebilmek için yaptıkları bütün hücumlar boşa gitmiştir. Moğol komutanları (Çormogan ve Baycu Noyan), yine her iki kuşatmadan da vazgeçme kararı aldıkları bir sırada içeriden gelen ihanetlerle ancak bu şehirleri düşürebilmişlerdir (İbn Bîbî, 1956: 514 vd., 528 vd.; 1996: II, 62 vd., 73 vd.; Selçuknâme 2007: 173 vd, 179)⁶. Bu ihanetler önlenebilseydi, hiç kuşkusuz Moğol komutanları bu kuşatmalarda kesin olarak başarısızlığa uğrayacaklar, belki de Anadolu'yu istilâ ve işgal etme düşüncelerinden vazgeçmiş olacaktı. Bu başarı da, özellikle Selçuklu askerî kuvvetinin kendisine olan güveni ve direnme gücünü son derece artırmış olacaktı. Fakat ihanetler, durumu tamamen tersine çevirmiştir. Erzurum'un düşüşü ve burada Moğol ordusu tarafından yapılan ağır katliam ve yağma, bundan sonra meydana gelen Köseadağ bozgununu, bazı Selçuklu garnizonlarını çok olumsuz bir şekilde etkilemiş, direnme güçlerini ve cesaretlerini kırmıştır. Meselâ Erzurum şehrinin akıbetini göz önüne alan Sivas garnizonu, Kayseri şehrinin akıbetini göz önüne alan Erzincan ve Malatya şehirlerindeki Selçuklu garnizonları da Moğol ordusuna hiç direnmeden teslim olmuşlardır

---

harcayalım” (İbn Bibi, 1956: 253 vd.; 1996: I, 272; Selçuknâme (muhtasar İbn Bîbî) 2007: 81).

⁵ Şehri ve yöreyi koruyan ve savunan askerî birliklere garnizon denir.

⁶ Erzurum, şehrin valisi (şahne) Şerefeddîn Duvini'nin, Sivas da Ermeni kökenli iğdişbaşı Hacuk oğlu Hüsam'ın ihaneti sonucunda Moğol ordularının eline geçmiştir.

(İbn Bîbî, 1956: 527 vd; 1996: II, 72 vd.; Selçuknâme 2007: 178, 182; Turan 1971: 442 vd.).

Öte yandan Erzurum ve Kayseri şehirlerindeki kuvvetli ve yüksek surların aynı şehirlerin savunulmasındaki büyük rolünü görmüş olan Moğol komutanları, ilk fırsatta Konya şehrinin surlarını, savunmaya yaramayacak şekilde yıktırılmışlardır (İbn Bîbî 1956: 626; 1996: II, 151; Selçuknâme 2007: 215 vd.; Anonim Selçuk-nâme, 1952: 35)⁷. Bu da, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın Moğol istilâsı karşısında aldığı önlemlerde ne kadar ileri görüşlü ve isabetli olduğunu açıkça göstermektedir.

2-) Anadolu'nun Siyasî Bütünlüğünü Sağlama ve Devletin Sınırlarını Doğal Sınırlarına Ulaştırma Faaliyetleri

Anadolu'yu istilâlara karşı korumak ve savunmak hususunda Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın daha geniş ve kapsamlı bir projesi vardı. Bu proje de, Anadolu'da siyasî birliği sağlamak ve Türkiye Selçuklu Devletinin sınırlarını doğal sınırlarına ulaştırmak suretiyle Moğolların karşısına bir ve bütün olarak çıkmak şeklindeydi. Çünkü istilâlara açık ve hatta istilâları üzerine çeken bir özelliğe ve konuma sahip bir ülke olan Anadolu'nun korunması ve savunulması, ancak onun siyasî birliğinin sağlanması ve doğal sınırlarına ulaştırılmasıyla mümkün olabilirdi.

Türkiye Selçuklu Devletinde, Anadolu'da siyasî birliği kurma ve devletin sınırlarını da doğal sınırlarına ulaştırma faaliyeti Sultan Alâeddîn Keykubâd ile başlamış bir faaliyet değildir. Bu faaliyetin başlangıcı, Sultan II. Kılıç Arslan dönemine (1155-1192) kadar geriye gider: Fethedilmesinden itibaren Anadolu'nun çeşitli yerlerinde *Türkiye Selçukluları, Dânişmendliler, Mengüçükler, Saltuklular, Ahlatşahlar, Artuklular, Togan Arslan Oğulları, Yıvalılar* gibi birçok Türk devleti ve beyliği kurulmuştur. Daha sonra bunlara *Çukurova Ermeni Baronluğu, İznik ve Trabzon Rum Devletleri* gibi yabancı soydan ve kültürden siyasî teşekküller de eklenmiştir. Siyasî bakımdan parçalanmış olan Anadolu'nun bu durumda herhangi bir dış istilâya karşı korunması ve savunulması son derece güç idi. Bir asır Anadolu'da varlık mücadelesi vermek suretiyle bu ülkede tutunmayı başaran Türkiye Selçuklu hükümdarları, XII. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu büyük tehlikenin farkına vararak, bütün güç ve enerjilerini Anadolu'da siyasî bütünlüğü sağlama ve devletin sınırlarını da doğal sınırlarına ulaştırma gayesi üzerinde toplamışlardır. Bunun için onlar, Türk soyundan olan siyasî

⁷ Mevlevî kaynağı Eflâkî, Baycu Noyan'ın Konya'yı yağma ve tahrip etmeyip, sadece surlarını yıktırmasını Mevlânâ'nın kerametine bağlar (Eflâkî 1976: I, 258-260; 1973: I, 283 vd.).

teşekkülleri ortadan kaldırıp topraklarını ilhak etmek, yabancı soydan ve kültürden olan devletleri ve beylikleri de belirli şartlarla kendilerine bağlamak suretiyle Anadolu'nun siyasî bütünlüğünü sağlamaya çalışmışlardır. Bu faaliyette ilk teşebbüs sahibi olan Türkiye Selçuklu hükümdarı, Sultan II. Kılıç Arslan'dır (1155-1192). II. Kılıç Arslan, Anadolu'da Türk siyasî birliğinin önünde en büyük engel olan Dânişmendliler Beyliğini (Kayseri şubesi: 1169, Sivas şubesi: 1175, Malatya şubesi: 1178) ortadan kaldırıp, topraklarını ilhak etmek suretiyle bu hususta büyük bir başarı elde etmiştir. Kılıç Arslan'ın oğlu Sultan II. Süleyman-şâh da, aynı gaye ile Erzurum Saltuklular Beyliğine son vererek (1202), babasının politikasını devam ettirmiştir⁸. Öte yandan, Çukurova Ermeni Baronluğu Sultan II. Süleyman-şâh (1196-1204), Trabzon Rum Devleti de Sultan I. İzzeddîn Keykâvus zamanında (1211-1220) Türkiye Selçuklu Devletine bağlanmıştır.

Türkiye Selçuklu hükümdarları politikalarının öteki cephesini de ihmal etmemişlerdir: Sultan II. Kılıç Arslan'dan itibaren Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'a kadar bütün Selçuklu sultanları, devletin sınırlarını doğal sınırlarına ulaştırabilmek için ısrarla denizlere doğru yürümüşlerdir. Bu hususta Kılıç Arslan'ın komutanları (Atabeg, Sami) Adalar Denizine (Ege) kadar ilerlemek suretiyle batıda, Tokat meliki Süleyman-şâh da Samsun'u fethetmek suretiyle kuzeyde devleti doğal sınırlarına ulaştırmıştır. Fakat bunlar kalıcı değil, geçici başarılar olmuştur. Zira alınan yerler kısa bir süre sonra elden çıkmıştır. Devletin sınırlarını denizlere, yani doğal sınırlarına ulaştırma faaliyetinde Sultan II. Kılıç Arslan'ın geçici başarılarından sonra oğlu I. Gıyâseddîn Keyhüsrev, 1207 yılında Antalya şehrini, sürekli ve ısrarlı bir kuşatma sonucunda düşürerek, bu politikada büyük bir başarı elde etmiştir. Fakat Gıyâseddîn Keyhüsrev'in yerini alan oğlu Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un saltanatının ilk yıllarında, Türkiye Selçuklu Devletinin içinde bulunduğu otorite bunalımından (taht kavgası) yararlanan Antalya Rumları, Kıbrıs Franklarından aldıkları destekle şehirdeki Türk hâkimiyetine son vermişlerdir. Kısa sürede iç meselesini halleden Keykâvus, önce Sinop'u fethetmek (1214) ve sonra Antalya'yı geri almak (1216) suretiyle devletin sınırlarını, bir daha değişmemek üzere kuzeyde ve güneyde doğal sınırlarına ulaştırmıştır. Antalya'da kurduğu bir deniz filosunu diğer Akdeniz sahillerini ele geçirmek için değerlendiren Sultan Alâeddîn Keykubâd da, Kalonoros (Alâ'îyye) ve Alara kaleleri (1223) ile Anamur yöresini fethederek, kardeşi

⁸ Sultan II. Süleyman-şâh, Erzurum ve çevresinin mülkiyetini ve idaresini kardeşi Tuğrul Arslan'a bırakmıştır (1202). Böylece burada, Tuğrul Arslan'dan itibaren Türkiye Selçuklu Devletine tâbi (vassal) bir Selçuklu kolu oluşmuştur.

Keykâvus'un faaliyetlerini tamamlamış, bu yönde Türkiye Selçuklu devletini en geniş sınırlara kavuşturmuştur.

Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın başarısı bununla sınırlı kalmamıştır: Anadolu'da siyasî birliğin sağlandığı ölçüde emniyetinin artacağını ve savunmasının daha kolay yapılabileceğini çok iyi kavramış olan Sultan Alâeddîn Keykubâd, özellikle Moğol istilâsını da göz önüne alarak, siyasî birliği tamamlama hususunda çok geniş bir faaliyet göstermiştir. Kısaca söylemek gerekirse, o, 1228 yılında Erzincan Mengüçük Beyliğini, 1230 yılında Erzurum Selçuklu Kolunu, 1234 yılında da Harput Artuklu şubesini birer birer ortadan kaldırmak ve topraklarını ilhak etmek suretiyle dedesi II. Kılıç Arslan'ın başlatmış olduğu faaliyeti büyük ölçüde tamamlamıştır⁹. Ayrıca Akdeniz, Güney Doğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaptığı geniş fetihlerle de devleti doğal sınırlarına ulaştırmıştır. Keykubâd, 1237 yılında menfur bir cinayetle bu dünyadan göçerken, İznik Rum Devleti istisna edilirse, Anadolu'da siyasî bütünlüğü tamamen sağlamış, sınırlarını da Kuzey, Güney ve Doğu Anadolu'da bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarına hemen hemen ulaştırmış bulunuyordu. Artık Türkiye Selçuklu Devleti, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın aldığı bu esaslı önlemlerle herhangi bir askerî gücün kolay kolay saldırıyı göze alamayacağı, saldırıya bile kolayca ülkesini istilâ ve işgal edemeyeceği güçlü bir devlet haline gelmiş durumdaydı.

3-) Moğol İstilâsına Karşı Doğudaki Siyasî Güçlerle Bir İttifak Koalisyonu Oluşturma ve Siyasî Yalnızlıktan Kurtulma Faaliyetleri

Sultan Alâeddîn Keykubâd, herhangi bir istilâ karşısında öncelikle kendi askerî gücüne güveniyordu. Fakat o, bunun yeterli olmayabileceği ihtimalini düşünüyor, kendisini daha da kuvvetlendirebilmek için aynı tehlikeye maruz bulunan komşu devletleri bir ittifak koalisyonu içinde birleştirmeyi planlıyordu. Bu düşünce ile harekete geçen Keykubâd, Silvan (daha sonra Şam) Eyyûbî Meliki Eşref ile temas kurup, onunla bir ittifak oluşturdu. Keykubâd bununla da kalmadı; daha sonra Eyyûbî ailesinden Melike Âdile'yi kendisine eş olarak almak suretiyle iki hanedan arasındaki ittifakı, dostluk ve akrabalık bağlarıyla daha da kuvvetlendirdi (İbn Bîbî 1956: 294 vd.; 1996: I, 310 vdd.; Selçuknâme 2007: 95 vdd.; Yazıcızâde

⁹ Türkiye Selçuklu sultanları, Batı Anadolu'nun fethi faaliyetini Alaşehir savaşından sonra (1211) Sağ Kol ve Sol Kol Uç Beylerbeyliği olmak üzere iki kol halinde teşkilâtlanmış olan Uç beylerine bırakmışlardır.

1902: IV, 307 vdd.; Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 505)¹⁰. Hatta o, büyük oğlu Gıyâseddîn Keyhüsrev dururken, Melike Âdile'den doğmuş ve henüz bir yaşında çocuk olan en küçük oğlu İzzeddîn Kılıç Arslan'ı veliyaht tayin ederek, Selçuklu-Eyyübî ittifakının devamlılığını da garantilemiş oldu (1228) (Selçuknâme 2007: 113; Yazıcızâde 1902: IV, 391; Cenâbî Mustafa Efendi 1994: 18; Turan, 1971: 357; Kaymaz 1958: 17).

Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın Eyyübî melikleriyle ittifak, dostluk ve akrabalık kurması, sadece Moğol tehdidinden ileri gelmiyordu. Türkiye Selçuklu Devletinin doğusunda 1225 yılından itibaren yeni ve tehlikeli bir siyasî oluşum belirmeye başlamıştı. Bu siyasî oluşum, Harezşâhlar hükümdarı Alâeddîn Muhammed'in oğlu Celâleddîn Mengüberti'nin kurmuş olduğu yeni Türk-İslâm devletiydi. Mengüberti, Cengiz Han'ın yıkmış olduğu Harezşâhlar Devletini (1220) yeniden canlandırabilmek için önce Hindistan'a gitmiş; fakat bu ülkede birkaç sene mücadele verdiyse de tutunamamıştı. Bundan sonra İran'a geçen Mengüberti, bu ülkedeki kardeşlerini ve Harezşâhlar Devletinin eski vassallarını (tâbi) kısa sürede bertaraf edip, Tebriz merkez olmak üzere Kirman, Fars, Batı İran (Irak-ı Acem) ve Azerbaycan'da yeni bir Harezşâhlar Devleti kurmuştu (1225).

Sultan Alâeddîn Keykubâd, Türkiye Selçuklu Devletinin doğu sınırlarında Moğollara rakip ve düşman bir devletin ortaya çıkmış olmasını, başlangıçta yeni bir tehdit unsuru olarak algılayarak, bu siyasî ve askerî güce karşı soğuk ve temkinli bir tavır takındı. Çünkü bu siyasî ve askerî güç, Türkiye Selçuklu Devleti için tehdit olabileceği gibi Moğollara rakip ve düşman olduğu için de onların istilâ arzularını bölge üzerine çekebilirdi. Dolayısıyla her iki durum da Türkiye Selçuklu Devletinin varlığını tehlikeye sokabilirdi.

Celâleddîn Mengüberti, 1225 yılında Sultan Alâeddîn Keykubâd'a, aralarındaki belirsizlik durumuna son verecek nitelikte bir mektup yazdı. O bu mektubunda, "*Keykubâd ile aynı soydan olduğundan ve batıda Sultanın, doğuda da kendisinin cihat ve gaza faaliyetleri yürüttüğünden*" söz ediyor ve sonuç olarak da "*aralarında dostluk kurmanın gerekli ve faydalı olacağını*" belirtiyordu. Mengüberti bununla da yetinmemiş; güçlü bir müttefik kazanabilmek için kızlarından birini Keykubâd'ın oğullarından birine eş olarak verme kararı da almıştır. Mengüberti'nin bu samimi düşüncesi ve tavrı, olumlu sonuç vermiş, Keykubâd'ın kaygılarını ve kuşularını büyük ölçüde gidermiştir. Hatta onda, kendi politikası için

¹⁰ Sultan Alâeddîn Keykubâd ile Melik Eşref arasında ittifak kurulmasında, Melik Eşref ile Sam meliği Muazzam arasındaki rekabet başlıca rol oynamıştır (Cahen 2002: 75).

Mengüberti'den yararlanma düşüncesi bile uyandırmıştır. Çünkü Moğol istilâ hareketi, kendi devletinden önce yeni Harezmsâhlar Devletine çarpacaktı. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, yeni Harezmsâhlar Devleti, Moğollarla Selçuklular arasında tampon bir devlet olacak ve doğudan gelecek olan istilâlara karşı da set ve siper görevi yapacaktı. Ayrıca tehlikenin zorladığı şartlar da, Harezmsâhlar Devleti ile Türkiye Selçuklu Devleti arasında bir ittifakı zorunlu kılacaktı. Bu düşünce ile hareket eden Keykubâd, gönderdiği mektup ve elçi vasıtasıyla Mengüberti'ye “*Moğollara karşı mücadelesinden memnun kaldığımı, soydaşlık ve dostluk gereklerini yerine getirerek, düşmanlarına karşı kendisine yardım edeceğini*” bildirdi ve kendisine değerli hediyeler gönderdi (İbn Bîbî 1956: 367-369; 1996: II, 374-377; Selçuknâme, 2007: 116 vd.; Yazıcızâde 1902: IV, 400-407; Nesevî 1934: 69, 79, 96 vd.; Turan 1971: 363 vd.). Böylece bu samimi niyet beyanlarıyla iki Türk hükümdarı arasında bir ittifakın temeli atılmış oldu. Bundan sonra yapılacak iş, ittifakı resmîyete dökmek ve bu ittifaka uygun harekette bulunmaktır. Çünkü bu ittifak, her iki hükümdarın da gayelerine ve çıkarlarına ayrı ayrı hizmet edecekti.

Gerçekten de Moğol istilâsını durdurabilecek en önemli set, Selçuklu-Harezmsâhlar ittifakı olacaktır. Fakat iki Türk hükümdarının samimi mektuplaşmalarından sonra ikinci adım atılıp, bu ittifak gerçekleştirilemedi. Bunun sebebi, böyle bir ittifakın önemini ve değerini, Celâleddîn Mengüberti'nin kavrayamamış olmasıdır. Hâlbuki bu ittifaktan en çok çıkarı olan hükümdar, Sultan Alâeddîn Keykubâd'tan çok Celâleddîn Mengüberti idi. Siyasî kavrayışı zayıf ve görüş ufku dar bir hükümdar olan Mengüberti, en çok kendisini tehdit eden Moğol istilâsına karşı Selçuklu Devletiyle bir ittifak kurmak şöyle dursun, ilk büyük siyasî hatasını yaparak, bu devlete karşı düşmanca bir tutum içine girdi. Özellikle Anadolu işlerine karışmaya kalkıştı. Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın gönderdiği elçileri Ahlat'ın düşürülmesine kadar yanında alıkoymak ve mektuplarına da cevap vermemek suretiyle siyasî bir nezaketsizlikte bulundu. Üstelik Sultan Keykubâd'ın İslâm dünyası ve Moğollar için yaptığı uyarılarına ve tavsiyelerine de kulak asmadı (İbn Bîbî 1956: 380-384; 1996: I, 385-387; Nesevî 1934: 125)¹¹. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti için Moğollardan daha çok, Celâleddîn Mengüberti tehlikeli olmaya başladı.

Buna rağmen Sultan Alâeddîn Keykubâd, Moğol istilâsının arifesinde Mengüberti ile çatışmayı tehlikeli buluyor, herhangi bir yanlış harekette

¹¹ Sultan Celâleddîn Mengüberti ile Sultan Alâeddîn Keykubâd arasında elçi teatisi ve mektuplaşma hususunda geniş bilgi ve değerlendirme için bkz. Turan 1988: 82-101.

bulunmaması için onu devamlı uyarıyordu. Fakat ateşli ruhu Celâleddîn Mengüberti'yi tehlikeli bir maceraya sürüklemekteydi. Nitekim Mengüberti, ikinci büyük siyasî hatasını yaptı; Eyyûbîlere ait Ahlat şehrini kuşatarak aldı. Ahlat ve yöresinde büyük bir katliam ve yağma yaptırarak, İslâm dünyasının düşmanlığını üzerine çekti. Öte yandan Anadolu ve Suriye'yi istilâ ve işgal etmekle hem Sultan Keykubâd'ı hem de Eyyûbî meliklerini tehdit etti (Cüveynî 1988: II, 147; Müneccimbaşı 2001: I, 71; Turan 1988: 97)¹². Mengüberti'nin bu istilâcı tutumu, Sultan Keykubâd'ın sabır bardağını taşıran son damla oldu. Zira Ahlat'ın düşmesi, Sultan Alâeddîn Keykubâd için hem Harezmsâhlar istilâsını hem de Moğol istilâsını Türkiye Selçuklu Devleti üzerine çekmek anlamına geliyordu¹³.

Sultan Alâeddîn Keykubâd barışçı bir hükümdar idi. Fakat şartlar zorladığı, devletin ve milletin çıkarları söz konusu olduğu zaman, ordularını harekete geçirmekten ve savaşmaktan kaçınmaz idi. Hâl böyle olunca, Keykubâd, Mengüberti'yi durdurmak ve cezalandırmak, Memlûklu meliklerini memnun etmek ve onları kendi ittifakında tutmak için Selçuklu ordusunu hemen harekete geçirmek zorunda kaldı¹⁴. Başta Melik Eşref

¹² Celâleddîn Mengüberti'nin veziri Şerefü'l-Mülk, Selçuklu elçisiyle Ahlat önlerinde görüşürken kendisine "Sultan (Celâleddîn Mengüberti) bana müsaade etseydi, kendi şahsî askerimle memleketinize girer ve (bu ülkeyi) fethederdim" diyerek, aynı tehdidi yapmıştır (Turan 1988: 98).

¹³ Olaya Türkiye Selçuklu Devleti cephesinden bakılırsa, hiç kuşkusuz Alâeddîn Keykubâd haklı idi. Çünkü Ahlat, Anadolu'yu istilâ yollarının başında bulunan müstahkem bir belde idi. Selçuklu ve Türkmen beyleri, Anadolu'ya ilk akınlarında, bu yeri hareket ve dönüş üssü olarak kullanmışlardı. Bu müstahkem mevkiinin Celâleddîn Mengüberti'nin eline geçmesi, hiç kuşkusuz Türkiye Selçukluları için önemli bir tehlike teşkil ediyordu (Cahen 2002: 79). Fakat aynı olaya Celâleddîn Mengüberti açısından bakılacak olursa, başka bir haklı sebep daha ortaya çıkar: Ahlat'ın düşmesi Alâeddîn Keykubâd için ne kadar tehlikeli idiye de Mengüberti için de o kadar faydalı ve gereklidir. Kanaatimizce, Mengüberti Ahlat'ı düşürmekle Anadolu'da Moğolların kolayca ellerinin ulaşamayacağı uzaklıkta ve derinlikte bir arazi meydana getirmek ve kendisinin de bir tehlike anında sığınabileceği emin bir yere sahip olmak istemiştir.

¹⁴ Sultan Alâeddîn Keykubâd, ordularını harekete geçirmeden önce gönderdiği elçi ve mektupla Celâleddîn Mengüberti'yi bir kere daha uyarmış ve niyetini açıkça ortaya koymuştur. O, bu son mektubunda Mengüberti'ye şöyle hitap etmiştir: "Baban, büyük bir aileden gelmiştir. O zaman sizin durumunuz memnuniyet verici idi. Ancak, baban tasavvurlarını değiştirmesi ve kendisine zarar vermesinden sonra, durum aleyhinize oldu. Ben Eyyûbî ailesine yöneldim ve onlara kendimi yakın hissediyorum. Zira onlar, nesillerden beri büyük ve mesut bir topluluktur. Askerlere, halka ve komşularına iyilik yaparlar. Onların servetleri, memleketleri, adamları ve kudretleri vardır. Senin ülken ise, harabelerden ibarettir. Durumunu, biz senden iyi biliyoruz. Benim Eyyûbîlere düşman olduğuma inanma. Kendilerini suçladığımız ve mücadele ettiğimiz zamanlar geçmiştir. Biz tekrar uzlaştık. Başkasına inanma. Onlarla barış yapmalı ve tekrar dostluk kurmalısın. Arkadaki düşmanı

olmak üzere bütün Eyyûbî meliklerini yardıma çağırıldı. Küçük de olsa, Melik Eşref komutasında bütün Eyyûbî kuvvetlerinden oluşmuş bir ordu (2 veya 5 bin atlı) Anadolu'ya gelerek, Selçuklu ordusuna katıldı. İki Türk ordusu, Erzincan yakınlarındaki *Yassıçemen* yöresinde karşılaştı. Alâeddîn Keykubâd'ın Eyyûbî meliklerinin kuvvetleriyle destekli ordusu galip geldi; Harezmşâhlar ordusu ise bozgun halinde dağıldı. Kaçmak suretiyle canını zor kurtaran Celâleddîn Mengüberti, pek az bir kuvvet ile Azerbaycan'a dönebildi. Fakat Mengüberti, burada da tutunamadı; Moğol komutanı Çormogan'ın vurduğu ikinci bir darbe ile kalan ordusunu da kaybetti¹⁵. Fakat Mengüberti, başarısızlıktan yılacak bir hükümdar değildi. Mücadeleyi ve macerayı seviyordu. Talih kötüye giderken, hiç kimse onun kadar dayanıklı ve gayretli olamazdı. O, kahraman ve cesur olduğu kadar ihtiyatlı bir komutan değildi. Şahsî güvenliğini korumada gösterdiği ihmal ve ihtiyatsızlık, hayatına mal oldu. Kendisi, yeni bir maceraya atılmak için tek başına kaçarken dağlı bir Kürt tarafından öldürüldü (1230). Artık İran'da, Moğol istilâsının karşısında durabilecek ne bir lider ne de bir irade kaldı. Böylece, Moğol istilâsına karşı kuvvetli bir siper ve set olabilecek Harezmşâhlar Devleti ortadan kalkmış, Azerbaycan ve Batı İran toprakları Moğol komutanı Çormogan'ın eline geçmiş ve Anadolu da istilâlara açık bir ülke haline gelmiş oldu. Celâleddîn Mengüberti ise, Harezmşâhlar Devletinin Moğol istilâsına karşı cesaretle ve dirayetle dikilebilmiş son savunucusu olmuştur. Devletinin onunla parlayan yıldızı, yine onun ölümüyle sönüp gitmiştir.

4-) Devletin Doğu Sınırlarını Tampon ve Set Görevi Yapabilecek Siyasî ve Askerî Bir Güçle Çevirme Faaliyetleri

Görüldüğü gibi, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın Celâleddîn Mengüberti ile bir ittifak oluşturarak Moğol istilâsını Anadolu sınırları dışında karşılama projesi, Yassıçemen savaşından sonra tamamen çökmüştür. Buna rağmen Sultan, bu konudaki düşüncesinden ve faaliyetlerinden vazgeçmemiştir; Moğol istilâsına karşı başka bir proje geliştirmiştir. Bu yeni projenin esası şu idi: *Türkiye Selçuklu Devletinin doğu sınırlarında, Eyyübîlere ait tampon bir arazi meydana getirmek ve bu suretle devleti koruyucu çember içine almak.*

---

biliyoruz. Eyyübîler, düşmanlarına karşı sana yardım edebilir. Böyle bir ittifak olursa, sen kendini Gürcülerden ve diğerlerinden emin hissedersin. Bu, benim sana nasihatimdir. Seni yanlış bir yere götüren hilelere, kendini kaptırma". (Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 527; Turan 1971: Taneri, 1977: 69 vd).

¹⁵ Cengiz Han'dan sonra Moğol tahtına çıkan Ögedey Kaan, Harezmşâhlar Devletini yeniden canlandıran Mengüberti'ye kesin ve son darbeyi vurmak için 1230 yılında, İran'a Çormogan (1227-1241) komutasında 30 bin kişilik bir ordu göndermiştir.

Bunun için Sultan biraz toprak fedakârlığında bulundu. Eyyûbî meliki Eşref'i bölgeye çekebilmek için, Yassıçemen savaşından sonra geri aldığı Ahlat'ı ona geri verdi. Sultan bununla da kalmadı; Oltu'dan itibaren Gürcistan'a kadar olan toprakların ve Ermeni ülkesinin fethini Melik Eşref'e bıraktı. Bu kararını da, Melik Eşref'e verdiği bir menşur ile teyit etti. Ayrıca, Melik Eşref'e yardım etmek üzere bazı komutanlarını görevlendirerek, onu bu faaliyete özendirdi (İbn Bîbî 1956: 410; 1996: I, 413; Selçuknâme 2007: 130 vd.)¹⁶.

Bu proje yeniden gözden geçirilecek olursa, durum şudur: Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın bu hareket tarzı ile takip ettiği politikanın hedefi gayet açık ve bellidir. O, Ahlat'ın hâkimiyeti ile Oltu'dan Gürcistan'a kadar olan arazinin ve Ermeni ülkesinin fethini Melik Eşref'e bırakmakla, kendi ülkesi ile Moğolların arasında tampon bir bölge yaratarak, Türkiye Selçukluları ile Eyyûbîlerin çıkarlarını ve savunma sistemlerini birbirine sıkıca bağlamış olacaktı. Bu durum, yani Selçuklu-Eyyûbî çıkarlarının birbirine sıkıca bağlanması da, doğudan gelecek bir istilâ karşısında bu iki siyasî gücü devamlı bir ittifak içinde tutmaya zorlayacak ve hatta mahkûm kılacaktı (Jansky 1955: 123 vd.). Burada ortaya konmuş olan mantık ve düşünce göz önüne alınacak olursa, bu projeyi, hiç kuşkusuz, üstün siyasî bir zekânın şaheseri saymak gerekir.

Sultan Alâeddîn Keykubâd, bu önemli projeyi hayata geçirebilmek için acele ediyordu. Zira, Celâleddîn Mengüberti'nin ölümünden sonra Selçuklu ülkesi ile Moğollar arasında tampon görevi yapan Harezmsâhlar devleti tamamen ortadan kalkmış, Türkiye Selçuklularıyla Moğollar sınır komşusu haline gelmişlerdi. Şurası bir gerçektir ki, Moğollar, Türkiye Selçuklu Devleti için Harezmsâhlardan daha tehlikeli bir komşu olacaklardı. Bu durumda Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın bir an önce istilâ yollarını, Moğol akınlarına kapatması gerekiyordu. Fakat siyasî kavrayışları zayıf olan Eyyûbî melikleri, onun bu önemli projesinin değerini kavramakta yetersiz ve zayıf kaldılar. Özellikle Melik Eşref, kendisine terk edilen yerleri fethedip, bu yerlere kuvvetli birer askerî birlik yerleştiremedi. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, Sultan Keykubâd'ın Moğol istilâsına karşı oluşturmaya çalıştığı güvenlik sistemi, henüz ilk adım atılmadan çökmüş oldu.

Eyyûbî meliklerinin hatası bununla da sınırlı kalmadı; onlar, Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesindeki şehirlerinin ve kalelerinin

¹⁶ Sultan Alâeddîn Keykubâd, tevehhürünü bir menşur ile yapmış olmasına bakılırsa, iki hükümdar arasındaki ilişki, eşit ve bağımsız iki hükümdar arasındaki ilişkiden çok metbu'-tâbi ilişkisine benzemektedir.

savunulmasında da büyük ihmal ve gevşeklik gösterdiler. Bu durumdan yararlanan Moğol komutanı Çormogan, Doğu Anadolu bölgesi üzerine geniş bir akın faaliyetinde bulunarak, Ahlat, Diyarbakır, Malatya, Harput, Silvan gibi bölgenin en büyük ve en zengin şehirlerini birer birer tahrip ve yağma etti (1231) (İbnü'l-Esîr 1987: XII, 465; Kaymaz 1958: 19).

Moğol komutanı Çormogan bu ilk akın sonucunda, Anadolu'da iştahını kabartacak ve aç gözlülüğünü giderecek derecede muazzam bir servetin bulunduğunu görmüş ve anlamış oldu. Bunun için o, 1232 yılında bir kere daha Anadolu'ya girerek, akınını tekrar etti. Bu defa Erzurum tarafından Anadolu'ya giren Moğol komutanı Çormogan, Sivas yöresine kadar ilerledi. Yolu üzerindeki yerleşim yerlerini yine birer birer yağma ve tahrip etti. Bundan sonra da süratli bir şekilde geri döndü. Çormogan'ın bundan amacı, istilâ yollarını tanımak ve açmaktı.

Bu Moğol akını, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ı bir hayli endişelendirdi. Çünkü o, bu olayı basit bir sınır ihlâli olarak görmüyordu. Aksine, ileride meydana gelmesi kuvvetle muhtemel büyük ve korkunç bir istilânın kötü bir habercisi olarak değerlendiriyordu. Sultan Keykubâd, bu düşüncesinde son derece haklıydı. Gerçekten de bu akın, onun görmezlikten gelebileceği veya sineye çekebileceği bir tecavüz değildi. Zira Sivas yöresine kadar gelmiş olan Moğol ordusu, Selçuklu Devletini hem yoklamış hem de açıkça tehdit etmişti. Bunun için Sultan, en seçme askerlerinden oluşan bir orduyu, derhal bu Moğol ordusunun üzerine gönderdi. Selçuklu ordusu, Sivas'tan Erzurum'a kadar bütün yolları taradıysa da, Çormogan'ı yakalayamadı. Selçuklu komutanlarının Erzurum'da aldıkları habere göre, Moğol ordusu yaptığı akından sonra süratli bir şekilde Azerbaycan'a dönmüştü. Bundan sonra Selçuklu komutanları, geri dönmediler; Sultandan aldıkları yeni emirle doğruya doğru ilerleyerek, Gürcistan topraklarına girdiler. Zira Moğol komutanı, bu akını Gürcü kraliçesi Rosudan'ın tahrik ve teşvikleriyle yapmıştı. Kraliçe Rosudan, Selçuklu ordusunun ilerleyişi karşısında direnemedi; itaatini arz ederek barış istedi. Keykubâd, zayıf da olsa Moğol istilâsına karşı Gürcü kraliçesinin gücünden yararlanmak için onun barış isteğini kabul etti. Böylece, iki devlet arasında kurulmuş olan bu metbu'-tâbi ilişkisi, Keykubâd'ın büyük oğlu Keyhüsrev ile Rosudan'ın kızı evlendirilme kararı alınmak suretiyle daha da kuvvetlendirilmiş oldu (İbn Bîbî 1956: 419-424; 1996: I, 420-424; Münecçimbaşı, 2001: I, 72 vd.).

Yukarıda belirtildiği gibi, Sultan Alâeddîn Keykubâd, Yassıçemen zaferinden sonra Moğol istilâsına karşı Eyyûbî melikleriyle kuvvetli bir ittifak oluşturma fırsatı yakalamıştı. Fakat onun bu hususta ortaya koyduğu proje, Eyyûbî meliklerinin dar görüşleri, iktidarsızlıkları, ihmalleri ve kendi

aralarındaki rekabet yüzünden hayata geçirilememiştir. Buna rağmen Sultan Alâeddîn Keykubâd'ı, devletini ve ülkesini koruma ve savunma kararlılığından vazgeçirememiştir. Bu defa Sultan, siyaset yoluyla elde edemediği başarıyı, kendi askerî gücü ile elde etmeye karar verdi ve hemen ordularını harekete geçirdi: Muhtemel istilâyı devletin önemli merkezlerinden uzakta karşılayabilmek için başta Ahlat olmak üzere Van gölü ile Bitlis yöresindeki şehirleri ve kaleleri birer birer ele geçirerek, ilhak etti (1233). Bundan sonra Güney Doğu Anadolu bölgesine yönelen Sultan Keykubâd, Eyyübî meliklerinin elinden Siverek, Surûc, Rakka, Urfa, ve Harran gibi Diyâr-ı Mudar bölgesinin önemli şehirlerini alarak (İbn Bîbî 1956: 447-450; 1996: I, 443-446; Selçuknâme 2007: 146 vd.; Münecimbaşı 2001: I, 76; Turan 1971: 382). devletin çekirdek arazisini tam bir güvenlik barikatı içine aldı (1235).

5-) Selçuklu Ordusunu Yeni Askerî güçlerle Takviye Etme Faaliyetleri

Bir askerî kuvvetin başında bulunan hükümdarın rakip bir askerî güce karşı galip ve üstün gelebilmesi, her şeyden önce onun, rakip ordunun güçlü ve zayıf yanlarını öğrenmesine ve ona göre strateji geliştirmesine bağlıdır. Sultan Alâeddîn Keykubâd, henüz Moğol ordularıyla yüz yüze gelebilmiş ve bu gücü yakından tanıma fırsatı bulabilmiş değildi. Bu askerî güç hakkındaki bilgisi ise, çeşitli kaynaklardan duymuş olduğu abartılı söylentilere dayanmaktaydı. Moğol ordularıyla yüz yüze gelmiş bulunan ve birçok kere onunla çarpışmış olan Harezmi birlikleriydi. Dolayısıyla Harezmi birlikleri, Moğol ordusunu yakından tanımakta olup, bu ordu hakkında en gerçekçi bilgilere sahip idiler. Yukarıda görüldüğü gibi, Harezmişâhlar ordusu Yassıçemen'de Türkiye Selçuklu ordusu karşısında yenilerek dağılmıştı. Bu ordunun bir kısmı Celâleddîn Mengüberti ile Azerbaycan'a kaçarken, daha büyük bir kısmı da Trabzon Rum Devletine sığınmıştı (Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 528). Selçuklu ordusu bölgeden çekildikten sonra bu birlikler, geri dönüp, Erzurum yöresine yerleşmişlerdi. Üstelik bunlar, bölgeden geçen kervanları vurarak ve yağma yaparak, Selçuklu ekonomisine ve yöre halkına zarar vermeye başlamışlardı. Bu durumda Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın, üzerlerine bir ordu göndererek bunları ya bölgeden çıkarması ya da devlet hizmetine alarak, faydalı hale getirmesi gerekiyordu.

Sultan Alâeddîn Keykubâd, bu hususta ikinci şıkkı tercih etmiştir. Daha doğrusu o, ülkesinin savunma sistemini kuvvetlendirmek, özellikle Moğol istilâsına karşı ordusunu Harezmi birlikleriyle takviye etmek ve onların gücünden ve tecrübesinden yararlanmak istemiştir. Bu düşünce ile Sultan Keykubâd, bu birliklerin Erzurum yöresine, yani doğu uçlarına yerleşmelerine izin verdiğini ve hepsini de devlet hizmetine alacağını

bildirmek üzere Selçuklu devlet adamlarını kendilerine göndermişti. Fakat bu birlikler, Selçuklu devlet adamları henüz kendilerine ulaşmadan küçük bir Moğol birliğinin yaptığı sürpriz baskın karşısında hiçbir direnme göstermeden utanç verici bir şekilde kaçmışlardır. Harezmi beyler ile görüşmek üzere bölgeye gelen Selçuklu devlet adamları, onların bu tutumu karşısında şaşırıp kalmışlardır. Hâlbuki Harezmi birliklerinin sayısı ve gücü (aile efratlarıyla birlikte 4000 veya 12000 kişi), baskını yapan Moğol birliğinin sayısından ve gücünden (700 kişi) katbekat çok idi. Harezmi beylerinden birinin kayın validesi olan bir kadın, onların içinde bulunduğu psikolojiyi anlatmak için Selçuklu devlet adamlarına, “*Harezmi askerlerinden oluşan bin kişilik bir topluluğun üzerine bir Moğol borkü atsan, hepsi korkudan darmadağın olur*” demiştir. Gerçekten de Harezmi birliklerinin Moğol istilâsı karşısında içine düşmüş oldukları korku ve yılgınlık hâli, onların kararlı bir şekilde hareket etmelerini ve direnme güçlerini büyük ölçüde önlemekteydi. Buna rağmen Sultan Alâeddîn Keykubâd, onları hizmete almaktan vazgeçmedi. İçinde buldukları psikolojiden kurtulmaları için de onları doğu uçlarından alıp, kuzey (Trabzon Rum Devleti) ve güney uçlarında (Ermeni Krallığı) bulunan Erzincan, Amasya, Larende (Karaman), Niğde gibi şehirlere yerleştirdi. Her bir beye de bu şehirlere zengin iktâ’lar vererek, onları kendisine sıkıca bağladı (İbn Bîbî, 1956: 429-435; 1996: I, 429-434; Selçuknâme 2007: 139 vd.; Müneccimbaşı 2001: I, 74).

Sultan Alâeddîn Keykubâd’ın düşündüğü gibi, hiç kuşkusuz Harezmi kuvvetleri, Türkiye Selçuklu Devletinin savunmasına önemli bir katkıda bulunacaklardı. Nitekim onlar, Sultan Alâeddîn Keykubâd’ın son zamanlarındaki bütün seferlerine ve savaşlarına katılmışlar, Selçuklu ordularının başarıya ulaşmalarında başlıca rol oynamışlardır. Fakat Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev’in saltanatının başlangıcında, Emîr Sadeddîn Köpek’in kendisine rakip olarak gördüğü Harezmi beylerinden Kayır¹⁷ Han’ı haksız yere tutuklatması ve kapatıldığı hapisanede ölümüne sebep olması, bütün Harezmi beylerinin maiyetleriyle birlikte isyanına ve Türkiye Selçuklu Devletinin hizmetinden ayrılmasına yol açmıştır (İbn Bîbî 1956: 468; 1996: II, 23; Ebû’l-Ferec Tarihi 1950: II, 537; Müneccimbaşı 2001: I, 81).

6-) Barış ve İyi İlişkilerle Moğol İstilâsını Önleme Gayretleri

¹⁷ “Kayır” sözünün aslı “kadır” (katır)’dır. Bilindiği gibi, “sert, sağlam ve kuvvetli” anlamına gelen bu kelime, Karahanlı hükümdarları tarafından hükümdarlık unvanlarının önünde bir sıfat olarak kullanılmıştır (msl. Kadir Han gibi).

Sultan Alâeddîn Keykubâd, savaş olayını aklın ve politikanın terazisinde tartıp ölçmesini çok iyi bilen, siyasî kavrayışı yüksek ve geniş ufuklu bir hükümdar idi. Onun gözünde savaş bir felaketti. Barış yoluyla elde edebileceği başarı için de hiçbir zaman kuvvet yoluna başvurmazdı. Yukarıda görüldüğü gibi, kendisi, muhtemel bir Moğol istilâsına karşı aldığı ve almaya çalıştığı önlemlere, hep barışı koruyabilmek ve sağlayabilmek için başvurmuştur. Ona göre barış, Moğol istilâsını durdurabilecek tek ve en etkili çare idi. Keykubâd bu düşüncesini, daha saltanatın ikinci yılında meydana gelen bir olay vesilesiyle açıkça ortaya koymuştur. Bu olay şu idi: Moğol ordularının Irak üzerine doğru yürümekte olduğu şeklinde bir haber almış olan zamanın Abbasî halifesi Nasır Lidinillâh, Sultan Alâeddîn Keykubâd'dan kendisine “2 bin süvariden oluşan bir ihtiyat ve imdat (necde) kuvveti” gönderilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Sultan, devlet adamlarını ve komutanları toplayarak, Moğol istilâsına karşı izlenmesi gereken politikaya dair geniş bir değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirmede Keykubâd özetle şöyle demiştir: “Moğol ordularına karşı halifenin savaşla karşılık vermesi asla doğru değildir. Çünkü Moğollar, kaynaktan coşarak akan, bütün muhaliflerini ezip geçen, devleti genç, bahtı açık olan ve ateş denizi gibi kaynayıp gelen bir orduya sahiptirler. Birlik ve beraberlik içinde ülkenin selâmeti, devlet ve din işlerinin yolunda gitmesi ve İslâm bahçesinin daima canlı kalması için yapılacak iş, Cengiz Han'a değerli hediyelerle dirayetli ve yetenekli bir elçi göndermek ve bu elçi vasıtasıyla onu barışa razı ve ikna etmektir.” Bu değerlendirmeyi Selçuklu devlet adamları ve komutanları da doğru ve isabetli bularak onayladılar. Buna rağmen Sultan, halifenin talebini yerine getirmekten kaçınmadı; “kıdemli (eski) ve tecrübeli askerlerden, 10 bin askere bedel olabilecek nitelikte 5 bin asker seçtirerek”, bunları halifenin yardımına gönderdi. Fakat halife, daha sonra aldığı haberin doğru olmadığını öğrendi. Artık ihtiyacı kalmadığı için bu birliği Irak'ta fazla tutmadı; hazinesine vereceği masrafı düşünmüş olmalı ki hemen geri gönderdi (İbn Bîbî 1956: 258-264; 1996: 1; 277-282; Selçuknâme 2007: 83. Yazıcızâde 1902: IV, 265 vdd.).

Biraz yukarıdaki sözlerinden anlaşılacağı üzere, Sultan Alâeddîn Keykubâd, Moğol istilâsına karşı en etkili önlemi daima barışta görmüştür. Bunun için o, tâ başından beri barışı, dış politikasının temel ve vazgeçilmez ilkesi yapmıştır. Hatta Keykubâd, bununla da kalmamış, bu düşüncesini her zeminde ve fırsatta savunmuştur: Tarih, 1226 yılını gösteriyordu. Bu tarihte Celâleddîn Mengüberti, Anadolu işlerine karışarak, Eyyübî meliklerine ait Ahlat'ı kuşatmıştı. Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın tepkisini öğrenmek için de elçilerini Selçuklu sarayına göndermişti. Harezmsâh'ın elçilerini Alanya'da (Alâ'îyye) kabul eden Sultan, bu hususta, elçilerin ve Selçuklu devlet

adamlarının hazır bulunduğu bir toplantıda, Mengüberti'ye nakledilmek üzere geniş bir değerlendirme yapmıştır. Sultan, bu değerlendirmede Mengüberti'nin hatalarını birer birer sayıp döktükten sonra ona, bu hatalarını düzeltebilmek ve Moğol istilâsını durdurabilmek için önemli telkinlerde ve uyarılarda bulunmuştur. Sultanın, son derece isabetli ve yerine olan telkinleri ve uyarıları özetle şöyle idi: “*Şimdi kesin olarak öğrendik ki, garaz sahiplerinin hile ve aldatmalarına kanarak¹⁸, İslâm'ın kubbesi (Kubbetü'l-İslâm) olan Ahlat kuşatmasını başlatmış, Tanrı'nın razı olmayacağı bir davranış içine girmiş bulunuyorsunuz. Yürüyüş dizginini o şehirden çevirip, müşrik ülkelerden birine yöneltin. Bundan sonra önemli işlere kalkışırken düşünüp taşının. Nasihat olarak size söyleyeceğim başka konu da şudur: Moğol hükümdarıyla iyi geçinmeniz gerekir. Her yolu deneyerek, Moğollarla barış içinde olma gayreti güdün. Akıllı ve bilge kişiler, yeni devlet kurmuş ve kendisini ilâhî kudrete bağlamış bir topluluğa (Moğollara) düşmanlık göstermeye ve ona karşı gelmeye kalkanların akıl ve izan yolundan uzaklaşmış olduklarını söylemişlerdir. Bizim aklımızdan geçeni uygulayarak onlara elçi gönderelim. İslâm dünyasının kurtuluşu ve esenliği için Sultan Alâeddin Muhammed'in (Mengüberti'nin babası) yaptığı gibi onların karşısına çıkma hatasını işlemeyelim. Bu işi ince fikirli, açık görüşlü, ortalığı yatıştırmasını bilen birine havale edelim. Ümidimiz odur ki, doğu ülkelerini yakıp kül etmiş olan bu fitne ateşi söndürülür. Böylece, insanoğlunun tükenmesine karşı almış olduğumuz bu önlem, isabetli düşüncemiz ve övgüye değer çabamız, sonsuza dek unutulmaz. Tecrübelerimin bana öğrettiğine göre, bir hükümdar devlet işlerini yürütürken bilgili kimselere danışma yolunu daima açık tutmalıdır. Ne kadar zayıf olursa olsun, ahmaklık edip düşmanın eline koz vermemelidir.” Bu değerlendirmeden sonra Sultan Alâeddin Keykubâd, Mengüberti'ye şu üç tavsiyede bulunarak, sözlerine devam etmiştir: “*İslâm ülkelerini ve şehirlerini yakıp yıkmaktan vazgeçiniz. Ordunuzu Ermeni ülkesine sürünüz. Moğol Hanına elçi gönderip onunla anlaşma yolunu tutunuz. Ona karşı hiçbir şekilde ayrılık ve düşmanlık yoluna sapmayınız. İslâm ülkelerine saldırmayacağına dair ondan sağlam bir söz alınız. Amcalarımız Sultan Melikşâh, Sultan Sancar ve diğer Selçuklu sultanları gibi sevgi ve merhametle hüküm sürünüz. Ancak bu suretle yaptığımız işler, ilâhî emir ve yasaklara uygun düşer.”* Bundan sonra Keykubâd, sözünü, “*Eğer garaz sahiplerinin sözlerine uyar, bizim sözlerimize kulak asmazsanız, biz**

¹⁸ Sultan Alâeddin Keykubâd'ın burada kast ettiği kişi, Erzurum Selçuklu kolunun başında bulunan Melik Cihan-şâh'tır. Bu sırada Türkiye Selçuklu Devletinin vassallığından ayrılan Cihan-şâh, Mengüberti'ye bağlanarak, Ahlat'ı alması için onu tahrir ve teşvik etmiş; kuşatma sırasında da kendisine yardım etmiştir.

Sultanlığın gereğini ve Müslümanlığın görevini yerine getireceğiz” şeklinde son derece kesin ve sert bir ultiatomla tamamlamıştır (İbn Bîbî 1956: 377-380; 1996: I, 382-384; Selçuknâme 2007: 119).

Bilindiği gibi, cesareti son derece yüksek olmakla birlikte siyasî kavrayışı zayıf ve ufku dar bir hükümdar olan Celâleddîn Mengüberti, gurura kapılarak Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın bu önemli uyarılarına ve tavsiyelerine kulak asmadı. Anadolu'nun önemli bilim ve kültür merkezlerinden olan Ahlat'ı alarak, yağma ve tahrip etti. Sultan Keykubâd da, Yassıçemen savaşında kendisine, altından bir daha kalkamayacağı ağır bir darbe vurarak, ultiatomunda sözünü ettiği “*sultanlık gereğini ve Müslümanlık görevini*” yerine getirmek suretiyle onu ağır bir şekilde cezalandırdı (1230).

Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın iyi bir Türk-İslâm hükümdarı olarak görev ve sorumluluğunu yerine getirmesi, hiç kuşkusuz önemli bir davranıştır. Fakat ondan daha önemlisi, Keykubâd'ın bu toplantıda ortaya koyduğu ve savunduğu düşüncelerin sağlamlığı ve mükemmelliğidir. Gerçekten de, onun yukarıda metnini özetle verdiğimiz uyarılarını ve tavsiyelerini, diplomasi sanatının emsalsiz bir örneği saymak gerekir: Sultan Alâeddîn Keykubâd, Mengüberti'nin Ahlat'ı kuşatmasını, kendisine gelen elçilerden öğrenmiştir. O, bu olay vesilesiyle yapmış olduğu geniş değerlendirmede, iki önemli endişesini dile getirmiştir. *Bunlardan biri Celâleddîn Mengüberti'nin İslâm ülkelerine olan haksız tecavüzü, diğeri ise Büyük Moğol istilâsı idi.* Sultan Alâeddîn Keykubâd, Mengüberti'nin yapmış olduğu haksız tecavüz karşısında son derece sinirlenmiş olmasına rağmen, her büyük hükümdar gibi kendisini tutmasını ve soğukkanlılığını korumasını bilmiş, esip gürlememiştir. Gayet sâkin ve olgun bir devlet adamının tavrıyla, hiç aşırılığa kaçmadan ve hiç çekinmeden Celâleddîn Mengüberti'nin İslâm devletlerine ve topluluklarına karşı yapmış olduğu hatalarını ve yanlışlarını birer birer sayıp dökerek, ona gerekli uyarılarda ve telkinlerde bulunmuştur. Bunlara karşılık, onun için doğru ve isabetli politikanın ve davranışın neler olması gerektiğini de açık ve net bir şekilde ortaya koymak suretiyle faydalı tavsiyeler yapmıştır. Bu hususta, ataları Melikşâh ve Sancar gibi büyük Selçuklu sultanlarının merhamet, şefkat ve adâlete dayanan başarılı idarelerini de güzel ve takip edilmesi gereken örnekler olarak göstermiştir.

Sultan Keykubâd için önemli olan bir husus da şu idi: Moğol Kaanlarının dünya hâkimiyeti düşünceleri ve tutkuları, Batı İslâm ülkelerini başlıca hedef haline getirmekteydi. Moğol istilâsını bir bıçak gibi sırtında hisseden Sultan Alâeddîn Keykubâd, kendisini sadece Anadolu'nun değil,

bütün İslâm dünyasının geleceğinden de sorumlu saymaktaydı. Onun bu hususta en büyük endişesi, Alâeddîn Muhammed Harezmsâh'ın bir zamanlar yapmış olduğu hatanın¹⁹ bir kere daha tekrarlanarak, tıpkı doğu İslâm ülkeleri gibi batı İslâm ülkelerinin de yakılıp, yıkılıp, harap edilmesi ve milyonlarca insanın yine katliama tâbi tutulması idi. Bunun için Keykubâd, babası Harezmsâh'ın hatasını Mengüberti'ye bir kere daha hatırlatarak, Moğollarla herhangi bir ihtilâfa girmemesini ve daima barış yolunu tutmasını tavsiye etmiştir. Hatta o, Mengüberti'ye barış hususunda birlikte hareket etmeyi bile teklif etmiştir. Fakat Celâleddîn Mengüberti, daha önce ittifak hususunda olduğu gibi onun bu önemli teklifini ve tavsiyesini ciddiye almamıştır. Arka arkaya yaptığı hatalarla âdeta Moğol istilâsını batı İslâm dünyasının üzerine çekmiştir.

Celâleddîn Mengüberti'nin talihsiz ölümünden sonra Moğollarla Türkiye Selçukluları arasında tampon ve set görevi yapan Harezmsâhlar Devleti tamamen ortadan kalkmış, Moğol komutan Çormogan da, 30 bin kişilik ordusuyla gelip, Azerbaycan'ın Mogan ve Errân (Karabağ) kışlaklarına yerleşmişti (1231). Çormogan, 1232 yılında Türkiye Selçuklu sınırlarını bir kere daha delerek, Sivas yöresine kadar uzanan bir akın yaptıysa da, Moğol Kaan'ı Ögedey, henüz Anadolu istilâsı için kendisine bir emir vermiş değildi. Bu sırada Ögedey Kaan, hakkında duyduğu iyi haberlerden dolayı Sultan Alâeddîn Keykubâd'a karşı büyük bir saygı duymaktaydı. Üstelik o, Cengiz Han'ın bile kahramanlığına hayranlık duyduğu Celâleddîn Mengüberti'ye karşı Yassıçemen'de büyük bir zafer kazanmış ve itibarını son derece yükseltmiş bulunuyordu.

Sultan Alâeddîn Keykubâd, 1232 yılında, barış hususunda niyetini öğrenmek için Kaan'a bir elçi gönderdi. Keykubâd'ın elçisini memnuniyetle kabul eden Kaan, ona büyük bir gururla *“Biz Alâeddîn'in çok akıllı ve sağlam görüşlü bir hükümdar olduğunu öğrendik. Kendisi bizzat huzurumuza gelirse, ona ikramda bulunuruz. Böylece Sultan da memleketinde hüküm sürer”* demiştir (Ahmed b. Mahmûd 1977: II, 152;

¹⁹ Sultan Alâeddîn Muhammed, Cengiz Han ile bir ticaret antlaşması yapmış olmasına rağmen Moğollar adına ticaret yapan bir ticaret kervanına Harezm'de el konulmasına ve tüccarların da topluca öldürülmesine âdeta göz yummuştur. Cengiz Han, Harezmsâh'a elçi göndererek, yapılan ihaneti protesto etmiş, ihaneti yapanın da (İnalçık) teslimini istemiştir. Harezmsâh, onun bu talebini reddetmekle kalmamış; Moğol elçisini öldürmek ve muhafızların da sakallarını traş ettirip geri göndermek suretiyle Cengiz Han'ı ağır bir şekilde tahrik etmiş ve böylece Moğol istilâsını kendi üzerine çekmiştir. Olayın nasıl cereyan ettiği hususunda bütün görüşleri toplayan ve değerlendiren Barthold, “aslında bu sebepler olmasaydı bile Moğollar bir süre sonra Harezmsâhlar ülkesini istilâyâ teşebbüs edeceklerdi” demiştir. (Barthold 1981: 490-493).

Turan 1971: 376). Bu davranış, sadece Sultan Alâeddîn Keykubâd'a gösterilmiş özel bir davranış değildi. Moğol hükümdarları, kendilerini, herkesin önünde boyun eğdiği dünyanın en büyük efendileri olarak görmekte ve kabul etmekteydiler. Bundan dolayı, kendileriyle barış ve iyi ilişkiler içinde olmak isteyen her hükümdara, bunun bedeli olarak tâbilik (vassallık) şartlarını dayatmaktaydılar. Ögedey Kaan'ın buradaki davranışı da aynı anlayışı yansıtmaktaydı.

Elçi Selçuklu sarayına dönüp Kaan'ın sözlerini Alâeddîn Keykubâd'a nakledince, bu mesaj, başta Sultan olmak üzere bütün Selçuklu devlet adamları üzerinde büyük bir şaşkınlık ve hayal kırıklığı yarattı. Çünkü Kaan'ın barış ve iyi ilişkiler için ileri sürdüğü şartlar, bağımsız iki hükümdar arasındaki ilişkilere hiç benzemiyordu. Bu, tamamen metbu'-tâbi ilişkiydi. Zaten Kaan'ın bundan amacı da Sultan Keykubâd'ın gücünü ve tepkisini ölçmekti. Diplomasi sanatının inceliklerini çok iyi bilen ve uygulayan Sultan Alâeddîn Keykubâd, Kaan'ı tahrik etmek, eline koz ve fırsat vermek istemiyordu. Bunun için Kaan'ın bu onur kırıcı teklifine cevap vermedi. Bu tavır, hiç kuşkusuz, Kaan'ın teklifini, üstü kapalı olarak reddetme anlamına geliyordu. Bu bilgiden şu yargıya ulaşmak mümkündür: Hem Sultan Alâeddîn Keykubâd hem de Ögedey Kaan, kendileri ve rakipleri için imkân dâhilinde olan ile imkânsız olanı ayırt etmesini çok iyi biliyorlardı. Bu duruma göre onlar, birbirlerini denemişler, tartmışlar ve sonunda gerçeği anlamışlardır.

Ögedey Kaan, bu davranışından sonra Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın önünde kolayca boyun eğecek bir sultan olmadığını anlamış ve onunla 5-6 sene ilgilenmemiştir. Bu arada Azerbaycan'daki Moğol ordusu da Türkiye Selçuklu sınırlarından daima uzak durmuştur. 1236 yılında, Ögedey Kaan, ticaret yapmak amacıyla Erzurum'dan Moğol İmparatorluğunun başkenti Karakorum'a mal getirmiş olan bir tüccar²⁰ ile karşılaşınca, durum değişmiştir. Burada tüccar, Moğol hazinesine kumaş verirken Ögedey Kaan'ın dikkatini çekmiştir. Kaan, bu tüccardan aldığı yeni bilgilerle yukarıdaki tâbilik şartlarını biraz yumuşatarak, Sultan Alâeddîn Keykubâd'a yeni bir teklifte bulunmuştur. Bu hususta Kaan ile Müslüman tüccar arasında geçen konuşma şöyle cereyan etmiştir:

“-Nereden geliyorsun?”

“-Rum (Anadolu) beldelerinden”.

²⁰ Bu tüccar, Kazvin (İran) ileri gelenlerinden olup, ticaret yapmak amacıyla Erzurum'a yerleşmiş Şemseddîn Ömer adlı bir kişi idi.

“-O ülke saltanatının emir ve yasak dizgini, Sultan Alâeddîn Keykubâd’ın yetenekli ellerinde ve mutluluk içinde midir?”

“-Evet, siz cihan padişahının beğeneceği şekildedir. İslâm dünyası hiçbir zaman onun gibi birini görmedi. Eteği pak, duyguları temiz, dini sağlam, düşüncesi isabetli, akli kâmil, ülkesi mamur, malı çok ve halkı mutludur. Onun kahrının ve siyasetinin (ölümle cezalandırma) kemendiyle fitnelerin, zalimlerin ve yol kesicilerin yolu tamamen kapanmıştır. Adâlet dağıtılırken ve mahkeme edilirken güçlü ile zayıf, zengin ile yoksul arasında ayırım yapılmaz. Güneş gibi herkesin üzerine aynı şekilde ışık verir. Yağmur gibi dağa da yağar ovaya da. Rüzgâr gibi tepeye de eser düzlüğe de. O, düşmanı avlayan akıllı ve yetenekli bir yöneticidir”.

“-Böyle özellikler ve yeteneklerle bezenmiş bir hükümdarı sevgimizden ve dostluğumuzdan mahrum bırakmak yazık olur. Onu uyaralım da hükümdarlığımıza il olsun (barış halinde)! Ülkesi ve halkı mamur ve müreffeh kalsın! İdareimiz tarafından yapılacak olan ihsanlarla (süyûrgamîşi), gönderilecek olan hediyelerle onu sevindirelim” (İbn Bîbî 1956: 453-454; 1996: I, 448 vd.; Müneccimbaşı 2001: I, 77).

Ögedey Kaan, bu hususta elçi olarak Sultan Alâeddîn Keykubâd’a bu kültürlü tüccarı göndermek istemiş, o da biraz tereddütten sonra bu görevi kabul ederek, Kaan’ın hizmetine girmiştir. Bundan sonra Kaan, Sultana ulaştırılmak üzere bir ferman (yarlıg) hazırlatmış ve tüccarın yanına da Todun ve Urumtay adlarında iki muhafız (nöker) vererek, onları bu fermanla Selçuklu sarayına göndermiştir. Bu fermanın muhtevası şu idi:

“Adil Sultan Alâeddîn Keykubâd bilsin ki, iyi yönetimin ve halka iyi davranmanın, geleni gideni hoşnut etmen konusundaki iyi şöhretini bize bildirdiler. Bu habere çok sevindim. Bunun için sana ihsan (süyûrgamîşi) buyurdum. Ülkende her zaman huzur ve rahat içinde olmanı istedim. Yüce Tanrı bizi yüceltmiş ve aziz kılmıştır. Dünyayı bizim soyumuza vermiştir. Sen iyi yolda ilerliyorsun. Bunun için durumumuzu bildirmek ve seni itaate çağırmak, bize vacip oldu. Durumumuzu bildirdiğimiz kimseler bize bağlanmazlar, âsilik yolunu tutarlarsa, ordumuz onların ülkesine girerek, köklerini kazır; kadın ve çocuklarını esir alır; mallarını ve mülklerini yağmalayıp harap ederiz. O zaman bize söyleyeceğiniz bir şey olmaz”(1236) (İbn Bîbî 1956: 454 vd.; 1996: I, 450; Selçuknâme 2007: 149; Müneccimbaşı 2001: 77 vd.).

Ögedey Kaan’ın gönderdiği elçi, Kayseri’ye geldiği zaman Sultan Alâeddîn Keykubâd, kışı geçirmek ve dinlenmek üzere Alanya’da (Alâ’îyye) bulunuyordu. Durum, hemen kendisine bildirildi. Bunun üzerine Sultan,

elçinin Kayseri sarayında iyi bir şekilde ağırlanarak, kendisi gelinceye kadar bekletilmesini buyurdu. Ayrıca bütün devlet adamlarının, komutanlarının, uç beylerinin ve ordusunun Kayseri'de toplanmasını emretti²¹. Kendisi de, havalar ısınmaya başlayınca Kayseri'ye hareket etti. Öyle anlaşılıyor ki, Sultan, Kayseri'de büyük bir toplantı yapacak, devletin ve ülkenin geleceği ile ilgili önemli kararlar alacak ve uygulayacaktı.

Bu sırada Sultan Alâeddîn Keykubâd'ı en çok endişelendiren meselelerin başında, Türkiye Selçuklu Devletinin sınırlarına dayanmış olan Moğol tehdit ve tehlikesi gelmekteydi. Bu tehdit, olağandışı ya da beklenmedik bir tehdit olmamakla birlikte ciddî idi. Bunun için Sultan, Kayseri'ye varınca, ilk olarak Ögedey Kaan'ın elçisini huzuruna kabul etti. Kaan'ın gönderdiği fermanı, sarayın toplantı salonunda, devlet adamlarının ve elçinin önünde bizzat kendisi okudu. Bu arada Keykubâd'ın kafası birden karışmış olmalı ki, fermanında kendisine yapılan öneri hakkında hiçbir şey söylemedi. Toplantıya derhal son vererek, kendi özel odasına çekildi.

Keykubâd, soğukkanlı ve duygularına hâkim yaratılıştaki bir hükümdar idi. Sürpriz bir olay karşısında infiale kapılmazdı. Herhangi bir meselede acele karar vermezdi. Ele aldığı her meseleyi kılı kırk yararcasına incelerdi. Fakat bir kere karar verdikten sonra onu asla değiştirmezdi.

Sultan Keykubâd'ın kendi odasında ne düşündüğünü bilmiyoruz. Fakat Sultanın, hiçbir şey söylemeden toplantıya birden son vermesi ve toplantıyı terk ederken de dışına yansımış endişeli hali, hiç kuşkusuz bu fermanla ilgiliydi. Sultan Keykubâd endişesinde çok haklıydı. Çünkü kendisine gönderilen bu belge, bağımsız bir hükümdara gönderilen resmî bir mektup değil, bir ferman (yarlıg) idi²². Ferman, ancak bağımsız bir hükümdar tarafından ya maiyetine ya da vassallarına gönderilirdi. Resmî mektuplar da, genellikle iki bağımsız ve eşit hükümdar arasında teati olunurdu. Dolayısıyla bu resmî belgelerde, diplomatik bir dil kullanılırdı. Fermanlarda ise, yapılması gereken bir iş emredilir ve bu işin yapılmaması halinde de müeyyidesi (yaptırım) belirtilirdi. Üstelik bu belgeler (fermanlar=yarlıglar), yalın ve kesin ifadelerle kaleme alınırdu. Ayrıca bu belgelerde, diplomatik belgelerde (resmî mektup) olduğu gibi dolaylı ve üstü kapalı ifadeler kullanılmazdı. Bu duruma göre, Ögedey Kaan kendisini dünyanın tek hâkimi ve metbu' bir hükümdar olarak saymakta ve kabul

²¹ Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın bundan amacı, gücünü dost ve düşmanlarına etkili bir şekilde göstererek, onları (elçileri) etkilemekti.

²² Kaynakta kullanılan ifadeye ve muhtevasına bakılacak olursa, bu belgenin mektup değil, bir ferman (yarlıg) olduğu derhal anlaşılır.

etmekteydi. Sultan Keykubâd'ı ise, kendisine vassal (tâbi) bir hükümdar olarak görmek istemekteydi. Bunun da, Tanrı tarafından kendi soylarına verilmiş bir hak ve imtiyaz olduğunu düşünmekteydi. Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın kendi yüksek egemenliğini kabul edip tanımamasını ise, Türkçe “**il olma** (ili)”, yani barış içinde ve dost olma kavramı ile ifade etmekteydi. Sultanın üzerine de kendi yüksek egemenliğini tanımak ve kabul etmekten başka hiçbir yükümlülük yüklememekteydi. Hâlbuki Kaan, 1232 yılında kendisine gelen Selçuklu elçisine, barışın bedeli olarak Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın bizzat huzuruna gelip itaatini bildirmesini istemişti. Bilindiği gibi itaat, vassallığın (tâbilik) en temel şartı idi. Bu defa Kaan, Sultanın İslâm dünyasındaki yüksek itibarını ve yaygın şöhretini göz önüne almış olmalı ki, son derece onur kırıcı olan bu şartını kaldırmıştır. Bu duruma göre, Kaan, Sultan Alâeddîn Keykubâd'a bir bakıma imtiyazlı vassallık teklifinde bulunmuştur.

Sultan Alâeddîn Keykubâd, barıştan en çok yararı olacak ülkenin kendi ülkesi olduğunun bilincindeydi. Fakat Ögedey Kaan'ın “**il olma**” kavramı ile neyi kast ettiği hususunda şüpheleri vardı. Sultan şüphelerini giderebilmek için bir süre sonra, sadece tüccar elçiyi kendi odasına çağırttı. Ona “*biraderim*” şeklinde samimi bir ifadeyle hitap eden Sultan Keykubâd, “*Senin gibi bir Müslüman'ı bize elçi olarak gönderdiği için Allâh'a şükürler olsun*” dedi. Bundan sonra Sultan, bir tuzak karşısında olup olmadığını anlamak için elçiye “*Sana soracağım şeye dindarlık icabı yalansız, dolansız ve açık olarak cevap ver! Benden hiçbir şeyi saklama!*” demek suretiyle onu deşifre etmek istedi. Elçi, bu hususta “*Bildiğim her şeyi İslâm Sultanının huzurunda ilan ederim*” diyerek, Sultana söz verdi. Bunun üzerine Sultan, ona, “*Onunla dost olursam (ili) ülkeme göz diker mi?*” şeklinde kendisini en çok endişelendiren sorusunu yöneltti. Sultanın endişesini çok iyi anlamış olan elçi, bu soruya, “*Allâh korusun! Onun o kadar ülkesi var ki, her yıl bu ülkelerden huzuruna elçiler gelir. Elbiseleri hazinelerinde çürüyor. Atları sürülerde ve ahırlarda yaşlanıyor. O kadar altını var ki, yeraltında telef oluyor. Yalnız, buna rağmen uzakta da olsa, ona bir hediye göndermek, kendisine karşı içi ve dışı bir tutmak gerekir*” şeklinde karşılık verdi. Selçuklu devrinin en ayrıntılı kaynağı olan İbn Bîbî'nin verdiği bilgiye göre bir yargıya varılacak olursa, Sultan Alâeddîn Keykubâd, bu açıklamadan tatmin olmuş, yani şüphelerini gidermiş olmalı ki, Ögedey Kaan ile “*dost ve barış içinde olma*”yı kabul etti. Kaan'a gönderilmek üzere de hediyeler ve armağanlar ile Anadolu'ya özgü eşyalar hazırlattı (İbn Bîbî 1956: 455 vd; 1996: I, 450 vd.; Selçuknâme 2007: 149 vd.; Müneccimbaşı 2001: 78).

Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın verdiği tarihî karar bir daha değerlendirilecek ve yorumlanacak olursa, durum şudur: Sultan Keykubâd, bu tarihî kararı verirken elçinin verdiği güvenceye dayanmış gözükmektedir. Gerçekten de Moğolların “il olma” kavramından kast ettikleri, fiilî değil, nazarî ve şeklî bir hâkimiyetti. Çünkü mal ve servete çok düşkün olan Moğollar, bu hususta doyuma ulaşmış bulunuyorlardı. Artık onların mal ve servet elde etmek için bir ülkeyi istilâ etmeleri gerekmiyordu. Bu duruma göre, onları harekete geçiren gerçek duygu ve düşünce, mal ve servet tamahından çok, dünya hâkimiyeti düşüncesi idi. Elçi, onların bu yanını ve yönünü görememiştir. Hâlbuki dünya hâkimiyeti düşüncesi onların dış politikalarının gerçek temelini oluşturmaktaydı. Üstelik bu düşünce onlarda, hak ve davalarından vazgeçmeyecek kadar çok kuvvetliydi.

Moğol hükümdarlarına göre, bir hükümdarın kendileriyle uzlaşma ve barış içinde olmasının iki temel şartı vardı. Bunlardan biri Moğol gücünün üstünlüğünü tanımak, diğeri de hediye adı altında vergileri (tuzgu) (Tuzgu için bkz. Koca 2005: 227; Cleaves 1949: 442; Turan 1971: 440) düzenli olarak Karakorum'a göndermekti. Bu duruma göre Kaan, Sultan Keykubâd ile eşit bir hükümdar olmaya ve onunla bu şartlar altında bir antlaşma yapmaya asla razı olmayacaktı. Çünkü o, dünya hâkimiyetinin sadece kendi soylarına verilmiş bir hak ve imtiyaz olduğuna inanmaktaydı. Sultan Keykubâd ise, açığa vurmamakla birlikte onun bu düşüncesini anlamış ve kavramış gözükmekteydi.

Sultan Alâeddîn Keykubâd, her dayatmaya boyun eğen zayıf karakterli bir hükümdar değildi. O, esasen Moğolların yüksek hâkimiyetini tanımaya kendisini mecbur ve mahkûm hissetmemekteydi. Bu, onun başvurabileceği tek çare de değildi. Fakat lüzumsuz bir hiddet ve gurur gösterisinde bulunarak, devletin geleceğini, sonunun nasıl biteceği belli olmayan bir maceraya atmak da istemiyordu. Çünkü Kaan'ın gönderdiği fermanın son ifadesi, âdeta kaçınılmaz bir savaşın açık bir ilanı gibiydi. Eğer Anadolu, Selçuklu hanedanının elinde kalacaksa, bu ancak Moğollarla barış ve iyi ilişkiler içinde olmakla mümkündü. Zira Ögedey Kaan, Sultan Alâeddîn Keykubâd “il olma”yı kabul ettiği takdirde kendisinin Anadolu'daki hâkimiyetine dokunmak niyetinde değildi.

Sultan Keykubâd ise, Türkiye Selçuklu Devletinin geleceğini Ögedey Kaan ile bir ihtilâfa girmemekte ve onunla iyi geçinmekte görüyordu. Bu yüzden istilâya sebep olacak bütün bahaneleri ortadan kaldırıp, Kaan'ı mümkün olduğu kadar uzun bir süre oyalamak niyetindeydi. Bunun için o, son derece dikkatli ve ihtiyatlı hareket ederek, tahrik anlamına gelebilecek her türlü davranıştan özenle kaçındı. Böylece kendisine en doğru görünen

yolu seçmiş oldu. Biraz yukarıda belirtildiği gibi, barışın bedeli olarak da Kaan'ın üstünlüğünü tanıdı ve hazırlattığı hediyelerle (tuzgu) onun büyüklük duygusunu tatmin etme ve yatıştırma yoluna gitti. Burada hemen belirtelim ki, onun bu tutumu cesaret eksikliğinden kaynaklanmamıştır. Çünkü o, gerektiği ya da fırsat elverdiği zaman daima cesaret göstermiştir. O bu kararı, Moğol istilâsını önlemeyi, hiç olmazsa geciktirmeyi umarak vermiştir.

Moğollara karşı barışçı bir oyalama siyaseti takip eden Sultan Alâeddîn Keykubâd, bu siyasetinin sonuçlarını görebilecek kadar yaşayamadı: Yukarıda görüldüğü gibi, Sultan, dış politikada Eyyûbî meliklerinin daima destek ve yardımlarını alabilmek için bir Eyyûbî melikesinden doğmuş olan küçük oğlu İzzeddîn Kılıç Arslan'ı veliyaht tayin etmişti. Sultan Keykubâd, bu oğlunu veliyaht belirlemekle, taht için yetersiz ve yeteneksiz olarak gördüğü büyük oğlu Gıyâseddîn Keyhüsrev'in umutlarının ve kıskançlığının kendiliğinden söneceğini ummuştu. Fakat Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın demir yumruğu altından kurtulmak ve devlet işlerinde kendi arzularına göre hüküm sürmek isteyen bazı devlet adamları ve komutanlar, şehzade Keyhüsrev'in kafasını öyle kıskançlık duygularıyla doldurdular ki, sonunda onu kendi ihtiraslarının ve suçlarının ortağı haline getirdiler. Sultanı, devlet büyüklerinin ve elçilerin hazır bulunduğu bir ziyafette zehirlediler (1 Haziran 1237) (Anonim Selçuk-nâme 1952: 31; Hamdullâh Müstevfi 1381: 477; Cenâbî Mustafa Efendi 1994: 20; Fahrner 1957: 208; Kaymaz 1958: 21, 30). Böylece Türkiye Selçuklu Devleti, içinde bulunduğu tehlikeleri yüksek politik zekâsı, engin tecrübesi, üstün yeteneği ve cesaretiyle göğüsleyebilecek tek büyük hükümdarını (Uluğ Keykubâd) kaybetmiş oldu.

S o n u ç :

Bilindiği gibi, Alâeddîn Keykubâd, Moğol istilâsının doğu İslâm ülkelerini kasıp kavurduğu bir zamanda Türkiye Selçuklu tahtına çıkmıştı (1220). Sultan Keykubâd, bundan önce, kardeşi Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un hemen hemen bütün saltanatı boyunca, yani 1212-1220 yılları arasında, 8 yıl gibi uzun bir süre her türlü sosyal ilişkiden ve bilgiden mahrum kör bir hapis hayatı yaşamıştı. Dolayısıyla o, yakın ve uzak çevresinde meydana gelen önemli değişmelerden ve gelişmelerden tamamen habersiz idi. Buna rağmen Sultan Keykubâd, tahta çıkar çıkmaz kendisi ve ülkesi için yakın ve uzak tehdit ve tehlikeleri yüksek siyasî kavrayışı, sağlam düşünce yeteneği, isabetli sezgi gücüyle birer birer tespit edip, politikasını, bu tehdit ve tehlikeleri bertaraf etme faaliyeti üzerinde yoğunlaştırmıştır. Onun, kendisi ve ülkesi için görüp tespit ettiği ve hemen önlem almaya

başladığı, bütün saltanatı boyunca da önlem almaya devam ettiği en büyük dış tehlike, İslâm dünyasının üzerine bir kâbus gibi çöken Moğol istilâsı idi.

Sultan Alâeddîn Keykubâd, Moğol istilâsını ve bu istilânın İslâm dünyası için yaratacağı büyük tehlikeyi, kendisine henüz uzak olmasına rağmen, tahta çıkar çıkmaz nasıl isabetli ve gerçekçi bir şekilde tespit etmiş ve kavramıştı? Sultan Keykubâd, bizzat kendi ifadesine göre, bütün saltanatı boyunca danışma (meşveret) yolunu daima açık tutmuştur. O, İslâm dünyasının meseleleri için kendi çevresinde bulunan bilginlerle olduğu gibi, Moğol istilâsının önünden kaçıp Anadolu'ya sığınan bilginlerle de daima istişare etmiştir. Onlardan özellikle bu hususta sağlam ve sağlıklı bilgiler ve fikirler almıştır. Ayrıca, zamanında Moğol istilâsı önünden kaçıp Anadolu'ya sığınma mutluluğuna erişmiş olan büyük Türkmen kitleleri de, bu istilânın büyüklüğü ve vahameti hakkında onda sağlam bir fikir ve kanaat uyandırmış olmalıdır. Çünkü Türk toplulukları, ciddî ve hayatî bir sebep olmaksızın kolay kolay yaşadıkları yerleri terk etmiyorlardı.

Bir hükümdar için en büyük maharet, hiç kuşkusuz tehlike ve tehdit henüz mekân ve zaman olarak uzakta iken tespit edebilmek ve gerekli tedbirleri zamanında alabilmektir. Görüldüğü gibi, bu maharet ve özellik, Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ta da fazlasıyla vardı. O, Moğol istilâsına karşı Abbasî halifesinin kendisinden yardım istemesi vesilesiyle yaptığı ilk değerlendirmede, bu istilânın savaş gücüyle değil, ancak barış yoluyla önlenebileceğini söylemiştir. Ona göre, Moğollara karşı, şartlar değişinceye kadar barış siyaseti gütmek en iyi yol idi; fakat bu tek çare değildi. Bunun için o, bu tehdit edici büyük ve korkunç tehlikeye karşı, devletini ve ülkesini korumak ve savunmak gayesiyle, başta barış olmak üzere birçok önleme birden başvurmuştur.

Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın, bir an bile aklından çıkarmadığı Moğol istilâsına karşı bütün saltanatı boyunca büyük gayretle aldığı veya almaya çalıştığı bu önlemleri iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan biri iç siyaset ile ilgili önlemler, diğeri ise dış siyaset ile ilgili önlemler idi. Burada hemen belirtelim ki, Sultan Keykubâd, iç siyaset ile ilgili önlemlerde gösterdiği başarıyı, büyük gayret sarf etmesine rağmen dış siyaset ile ilgili önlemlerde gösterememiştir. Zamanın dış şartlarının, ne kadar olumsuz, değişken ve dengesiz olduğu düşünülecek olursa, onu bu hususta, aşırı bir sertlik göstererek eleştirmek doğru değildir.

Bir hükümdarın, dış istilâyı sınırlarından uzak tutabilmesi veya üzerine çekmemesi, hiç şüphesiz kendi durumuna bağlıdır. Eğer bir ülkenin, iktidarı (otorite), idaresi, askerî gücü, savunma sistemi, ekonomisi son derece

kuvvetli ve siyasî bütünlüğü de tam ise, istilâcı bu ülkeye saldırmaya kolay kolay cesaret edemez. Cesaret etse bile ya başarısızlığa uğrar ya da o ülkeyi kolayca istilâ ve işgal edemez. Bu durum günümüzde olduğu gibi, tarihte de böyle idi. Hiç kuşkusuz bu durumu göz önüne alan Sultan I. Alâeddîn Keykubâd, bütün saltanatı boyuca iktidarını, idaresini, askerî gücünü, savunma sistemini, ekonomisini kuvvetlendirmeye ve Anadolu'da siyasî bütünlüğü sağlamaya çalışmış ve görüldüğü gibi bu faaliyetlerinde de tam bir başarıya ulaşmıştır. Öte yandan Ögedey Kaan, onun bu güçlü durumunu dikkate alarak, Anadolu üzerine bir istilâ harekâtı düzenlemekten çekinmiştir.

Sultan Alâeddîn Keykubâd, dış siyasette ise büyük bir ılımlılık ve etrafını kollayan bir tutum ile hareket etmiştir. Özellikle kendisinin ve komşularının aleyhine olabilecek düşmanlık ve rekabet politikasından uzak durmuştur. Her tarafta dostluk, barış ve ittifak antlaşmalarıyla kendisini ve ülkesini emniyet altına almaya çalışmıştır. Moğol istilâsına karşı kurduğu ve kurmaya çalıştığı ittifaklara özel bir önem vermiştir. Fakat o, bu hususta ağır bir hayal kırıklığına uğramıştır. Onun Celâleddîn Mengüberti ile ittifak kurma teşebbüsü tamamen sonuçsuz kalmıştır. Eyyübî melikleriyle dostluk ve ittifakları da hiç yararlı olmamıştır.

Sultan Alâeddîn Keykubâd, Moğol istilâsını Anadolu üzerine çekebilecek her türlü davranışlardan da özenle kaçınmıştır. Moğollara karşı daima barış ve uzlaşma politikası gütmüştür. Ögedey Kaan'ın "il olma" (barış içinde olma) önerisini kabul etmek suretiyle onların Anadolu'yu istilâ arzu ve tutkularını, şartların kendi lehine dönmesine kadar oyalamak ve geciktirmek istemiştir. Çünkü onların dünya hâkimiyeti düşünceleri sınır ve ölçü tanımıyordu. Üstelik onlar, savaşta ve barışta, kendi üstünlüklerinin dışında hiçbir güç tanımıyorlardı. Dünyada birçok millette görülen şiddeti, hükmetme aracı, teslim olsun veya olmasın, önlerine çıkan her canlıyı katliama tâbi tutmayı da hâkimiyetlerinin devamı için bir zorunluluk olarak görmekteydiler.

Barış içinde olmayı (ili), kendi üstünlüklerini tanıma şeklinde anlayan ve kabul eden Moğol Kaan'ı Ögedey ile Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın bundan sonraki ilişkileri nasıl olacaktı? Bunu bilemiyoruz. Çünkü Moğol elçileri daha Selçuklu sarayından ayrılmadan Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın hayatına yakın çevresi tarafından son verilmiştir. Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın usta eli ve kararlı icraatıyla büyük bir gelişme göstererek doruk noktasına çıkmış olan Türkiye Selçuklu devlet yönetimi ve düzeni, onun menfur bir cinayetle ölümünden sonra dengesini kaybetmiştir. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in dengesiz ve zayıf karakteri, idarede karışıklıklara,

uyuşmazlıklara ve devlet otoritesinin yok olmasına yol açmıştır. Bu da Moğolların Anadolu'yu kolayca istilâ ve işgal etmelerine uygun bir zemin hazırlamıştır.

KAYNAKLAR:

- AHMED BİN MAHMUD (1977), Selçuk-nâme, II, haz. E. Merçil, İstanbul.
- ANONİM SELÇUK-NÂME (1952), Târîh-i Âl-i Selçûk der Anadolu, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, III, yay. ve çvr. F. N. Uzluk, Ankara.
- BARTHOLD, V. V. (1981), Moğol İstilâsına Kadar Türkistan, haz. H.D. Yıldız, İstanbul.
- CAHEN, Claude (2002), Osmanlılardan Önce Anadolu, çvr. E. Üyepazarcı, İstanbul.
- CENABÎ MUSTAFA EFENDÎ (1994), el-'Aylemü'z-Zâhir fî Ahvâli'l-Evâil ve'l-Evâhir, henüz basılmamış yüksek lisans tezi, haz. M. Kesik, İstanbul.
- CLEAVES, F. W. (1949), The Mongolian names and terms (...), Harvard Journal of Asiatic Studies, XII, S. 3-4, s. 400-443.
- CÜVEYNÎ (1988), Tarih-i Cihan Güşa, I, II, çvr. M. Öztürk, Ankara.
- EBU'LFEREC (1950), Ebû'l-Ferec Tarihi, çvr. Ö. R. Doğrul, Ankara.
- EFLÂKÎ (1976, 1973), Menâkibü'l-Ârifin, yay. ve çvr. T. Yazıcı, Ankara, İstanbul.
- FAHRNER, Rudolf (1957) Alaeddin Keykubad, Robert Boehringer eine FFreundesgabe, s. 193-230, Tübingen.
- GRUSSET, René (1980), Bozkır İmparatorluğu, İstanbul.
- HAMDULLÂH MÜSTEVFÎ (1381), Tarih-i Güzîde, yay. Dr. Abdü'l-Hüseyn Nevâi, Tehran.
- İBN BÎBÎ (1956, 1996), el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye fî'l-Umûri'l-'Alâ'iyye, tıpkı basım ve çvr. M. Öztürk, I, II, Ankara.
- İBN BÎBÎ (2007), Selçuknâme, çvr. M. H. Yınanç, Ankara.
- İBNÜ'L-ESİR (1987), el-Kâmil fî't Tarih (İslâm Tarihi), II, çvr. A. Ağırakça ve A. Özaydın, İstanbul.
- JANSKÎ, Herbert (1955), Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddin Keykubad'ın Emniyet Politikası, Zeki Velidi Togan Armağanı, s.115-126, İstanbul.
- KAYMAZ, Nejat (1958), Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri, DTCF, Ankara.
- KOCA, Salim (2005), Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür, Ankara.
- MÜNECCİMBAŞI (2001), Câmiü'd-Düvel, yay. ve çvr. A. Öngül, II, İzmir.
- NESEVÎ (1934), Celâlüttin Harezmsâh, çvr. N. Asım, İstanbul.
- TANERÎ, Aydın (1977), Celâlü'd-dîn Hârizmsâh ve Zamanı, Ankara.
- TURAN, Osman (1971), Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul.
- TURAN, Osman (1988), Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, Ankara.
- UYUMAZ, Emine (2004), Alâeddin Keykubad Devri, Türkiye Selçuklu Devri Siyasî Tarihi, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1970), Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal, Ankara.

Salim KOCA

YAZICIZÂDE (1902), *Tevârih-i Âl-i Selçûk*, muhtasar İbn Bîbî'nin Osm. çvr. Yazıcızâde Ali, *Histoire des Seldjoucides d'Asie Mineure*, IV, yay. Th. Houtsma, Leiden.